

Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka

Vztah otázky a odpovědi v politickém interview
Interrelations between Question and Answer in Political
Interview

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Svatava Machová, CSc.

Dana Svátová

Kováků 7, Praha 5, 15000

Učitelství VVP pro 2. stupeň ZŠ a SŠ

6.ročník, obor Český jazyk – Hudební výchova (2000 – 2006)

prezenční studium

Měsíc a rok dokončení DP: duben 2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Praha 24. 4. 2006

✓ Dana Svátová

Touto cestou bych chtěla poděkovat paní doc. PhDr. Svatavě Machové, CSc. za cenné rady, odborné připomínky a trpělivost při vedení mé diplomové práce.

Obsah

1. Úvod	5
2. Obecné poznatky o dialogu a jeho terminologie	7
3. Obecné poznatky o interview	10
4. Interview publikovaná v tzv. seriózním denním tisku.....	12
4.0.1 Definice tzv. seriózního denního tisku	12
4.0.2 Specifika tzv. „velkých novinových interview“	14
4.0.3 Použitý materiál	18
4.1 Interview s politiky	20
4.1.1 Specifika	20
4.1.2 Tematická výstavba textu	24
4.1.3 Četnost některých druhů otázek	28
4.1.4 Porušování zdvořilosti v novinářových replikách	39
4.1.5 Užití nejčastějších strategií tazatelem – novinářem	42
4.1.6 Taktické strategie respondentů	58
5. Možnost využití práce s interview při výuce českého jazyka na střední škole	74
5.1 Materiál vhodný pro práci na střední škole	74
5.2 Návrh metodického postupu	74
6. Závěr	77
Resumé	79
Bibliografie	80
a) Literatura	80
b) Prameny (novinová interview):	81

1. Úvod

Tato diplomová práce se nazývá Vztah otázky a odpovědi v politickém interview. Zabývá se primárně mluveným dialogem publikovaným v psané podobě – tzv. velkými novinovými politickými interview. Cílem práce je provést všestrannou pragmatickou analýzu dialogických textů otiskovaných v tzv. seriózním tisku (zdůvodnění k použití pojmu *tzv. seriózní tisk* viz kapitola 4.0.1), u zmíněného typu interview se pak úžeji zabývá problematikou novinářských replik a jejich vlivu na respondentovy repliky v tzv. velkých novinářských interview v seriózním denním tisku. Vybrala jsem si politické interview, neboť patří mezi čtenářsky nejatraktivnější žánry seriózního tisku, jejichž recipienty je velké množství lidí. Na tomto typu interview nalezneme mnoho specifických rysů, které jsou dány jednak politickou mluvou, jednak typem novinářů, kteří se na politické interview specializují.

Práce sleduje několik cílů. Nejprve chce shrnout teoretické poznatky o dialogu a interview, vysvětlit pojem tzv. seriózní tisk a otázku objektivity v něm. Pohovoří též o analýze dialogu. Na základě uvedených poznatků pak bude provedena analýza interview publikovaných v seriózním denním tisku jak z pohledu formálního, tak z pohledu pragmatického. Nutno říci, že tyto dvě stránky nelze zkoumat u interview naprosto odděleně, neboť při separovaném zkoumání formální stránky by unikl její vliv na stránku obsahovou a pragmatickou a ani při zkoumání čistě obsahového a pragmatického hlediska bychom nepostihli celou problematiku bez toho, že bychom zkoumali stránku formální.

Cílem tedy je především z hlediska jazykové formy:

- 1) zaměřit se na formu otázkových replik a zjistit jejich vliv na formulaci odpovědi respondenta,
- 2) analyzovat strukturu otázky, zjistit četnost některých druhů otázek,
- 3) zaměřit se na jazykovou formulaci otázek z hlediska zdvořilosti.

Dále pak chce:

- 1) nalézt a pojmenovat na základě poznatků z pragmatické analýzy strategie, zvláště manipulativní, které jsou používány novináři k dosažení požadované

odpovědi a k splnění směru, kterým chtějí interview vést, sestavit přehled těchto strategií a doložit na řadě příkladů,

2) odhalit řadu taktických strategií respondentů, systematizovat je a sestavit jejich přehled, též doložit jejich užití řadou příkladů,

3) nastínit nejčastější tematické okruhy, kterých se otázky v dané druhu interview týkají.

Zkoumání interview, odhalování strategií tazatelů i respondentů a celková analýza by pak podle mého názoru měla tvořit součást mediální a komunikační výchovy na střední škole (na gymnáziu), proto věnuji jednu kapitolu didaktickému využití práce s novinovým interview s návrhem konkrétního metodického postupu (vyzkoušeného při praxi na gymnáziu).

Téma této DP jsem volila takto z několika důvodů. Politická interview pokládám za zajímavé jak z hlediska pragmatického, tak z hlediska jazykového. Jedním z podnětů pro volbu tohoto tématu mi byly práce Jany Hoffmannové a Olgy Müllerové, které se dlouhodobě zabývají dialogem v češtině, a to především dialogem spontánním mluveným v různých komunikačních situacích. Podnětné jsou též práce týkající se analýzy dialogického textu (mnohé jejich práce jsou proto v DP citovány).

Tištěné interview stojí „mezi mluveným a psaným textem“ (J. Hoffmannová, 1992) a vzniká tedy problém, jakým způsobem na něj nahlížet – zda jako na text mluvený (neboť v mluvené podobě probíhá), nebo jako na text tištěný (neboť v té podobě je recipienty přijímán). Nejlepším východiskem při analýze tohoto typu textů nejspíše je zkoumat ho z hlediska recipienta, tedy všimnout si na nich toho, co lze odhalit pouze z publikovaného textu a jak mohou být vnímána čtenářem.

Cílem této práce není podat vyčerpávající výklad analýzy politického interview, ale především nastínit možnosti analýzy, poukázat na některé zajímavé jevy v analýze interview a také poskytnout podněty pro vyučování mediální výchovy (v rámci předmětu ČJL) na střední škole, resp. na gymnáziu.

2. Obecné poznatky o dialogu a jeho terminologie

Teorii dialogu se v současné české lingvistice nejvíce věnují lingvistky ¹Jana Hoffmannová a Olga Müllerová, které v posledních dvou desetiletích publikovaly o tomto tématu řadu podnětných studií a z jejichž prací budu v této kapitole především čerpat. Zabývají se analýzou mluveného dialogu, ale jejich práce jsou základní pro analýzu jakéhokoliv typu dialogu.

Podle O. Müllerové a J. Hoffmannové (1994, s.13) představuje dialog „bezpochyby jednu ze základních forem lidské (a nejen lidské) interakce, aktivního kontaktu mezi lidmi.“ Jeho podmínkou je, že ho mezi sebou vedou alespoň dva účastníci, kteří se střídají v roli mluvčího a posluchače (střídají aktivní a pasivní komunikační roli). Termín dialog je podle autorek vhodnější než český překlad tohoto slova rozhovor, neboť ten má užší význam a nelze jej použít např. ve spojení psaný rozhovor, protože poukazuje na „mluvenost“ kořenem slova hovor. Ani pojem konverzace není vhodný, neboť „je stále ještě spojen především s nezávaznou, samoučelnou, kontaktové motivovanou společenskou konverzací“ (tamtéž, s.20).

Dialogický text vyniká velkou členitostí. Lze jej členit (segmentovat) na několika úrovních. Jeho základní jednotkou je **replika** – „souvislý úsek textu, který pronese jeden z účastníků rozhovoru, aniž by ho vystřídal nebo přerušil mluvčí jiný“ (tamtéž, s. 21). Repliku tvoří jedna nebo více výpovědí, které však nemusí mít větnou podobu. Hranice repliky tvoří především prostředky zvukové, jako je koncová intonační kadence. V rámci fungování dialogu rozlišujeme repliky **iniciační** (které podněcují reakci, např. vznášejí otázku, vysloví myšlenku, ke které očekávají vyjádření, mluvčí se přímo obrací k partnerovi, vyzývá ho k reakci) a **reaktivní** (které na předchozí repliku reagují, partner přijme výzvu vyslovenou v předchozí replice). Další, vyšší jednotkou dialogického textu jsou sekvence – „několikačlenné výměny replik mezi partnery, v nichž na sebe účastníci dialogu vzájemně reagují a řeší jejich prostřednictvím určitý komunikační úkol“ (tamtéž, s. 23). Typickými sekvencemi jsou tzv. replikové dvojice, „páry replik, které následují

¹ Základní literaturou je k tomuto tématu v současné době publikace J. Hoffmannové a O. Müllerové *Kapitoly o dialogu*, Pansofia, Praha 1994

v dialogu většinou za sebou, jsou pronášeny různými mluvčími a navíc jde o repliku určitého typu, které jsou spolu těsně spjaty především svými funkcemi v dialogické komunikaci, záměry, které s jejich pomocí partneři uskutečňují (např. nabídka a její přijetí, prosba a její splnění apod.)“ (tamtéž). Replika v některých situacích tak určuje podobu druhé repliky v sekvenci. Autorky také upozorňují na sekvence, které mají v dialogu zásadní vliv – **přípravné** (mluvčí si připravuje podmínky pro nějakou důležitou repliku, např. prosbu), **vložené** (např. při zpřesňování předchozí repliky) sekvence a tzv. **postranní** sekvence (ty představují určité odbočení z hlavní tematické linie).

Autorky uvádějí, že pokud se na dialog díváme jako na celek, členíme jej z hlediska tematické výstavby na tři fáze – fázi **úvodní**, kterou se dialog otvírá, **středovou**, většinou nejobsáhlejší, a **koncovou** (závěrečnou). Nejpodstatnější pro analýzu je bezpochyby fáze středová, ve které jsou především realizována a rozvíjena témata rozhovoru. Můžeme zde odlišit téma hlavní, různá témata vedlejší, lze analyzovat průběžné návraty k hlavnímu tématu, záměrné odchýlení jednoho z mluvčích od tématu atd.

Různé druhy dialogů můžeme klasifikovat podle těchto kritérií (Hoffmannová, Müllerová, 1994):

- podle počtu účastníků
- spontánní x řízený, podle toho, zda je rozhovor nějakým směrem veden, nebo zda je ponechán, aby se plynule ubíral
- podle cíle, který dialog sleduje (zda se cíle mluvčích shodují, nebo zda sledují cíle protikladné, z toho pak případně vyplývají strategie, kterých mluvčí musí použít, aby svého cíle dosáhli)
- podle toho, zda je bezprostřední x zprostředkovaný (zda jde o dialog tzv. *face to face communication* (tváří v tvář) či zda jde o dialog např. písemnou formou otázek a odpovědí nebo prostřednictvím telefonu, případně jiného média, autorky přímo hovoří o zprostředkování nějakým technickým pojítkem)
- podle jeho soukromého x veřejného charakteru (do veřejného dialogu můžeme zařadit také dialog institucionální, tedy takový,

- podle sociálních pozic a rolí, které v dialogu účastníci zauímají
- podle situace (zda funguje jako doprovodná komunikace při nějaké činnosti nebo zda jeho účastníci vedou dialog přímo za účelem dialogu)
- podle připravenosti na **připravené** (buďto z jedné strany nebo oboustranně) a **nepřipravené**
- podle toho, zda se jedná o dialog **mluvený** nebo **psaný**

Zvláštním druhem dialogu je dialog mediální. Ten „ztrácí některé rysy přirozeného dialogu tváří v tvář“ a „dialog mezi přímými účastníky se stává dialogem pro třetí osoby (podobně jako u dialogu jevištního), na rozdíl od něj je však mediální dialog zaměřen na publikum nepřítomné, pouze tušené“ (Čmejrková, 1999, s. 249). Právě mediální dialog, resp. jedna z jeho podob (interview publikovaného v tzv. seriózním tisku) je hlavním předmětem této práce.

Pro zkoumání různých typů dialogů je používán termín analýza dialogu. J. Hoffmannová a O. Müllerová (1992, s. 111) mluví o tom, že o analýze dialogu „nelze hovořit jako o jednotné, vyhraněné vědecké disciplíně s jasným názvem a vymezeným předmětem; jde spíše o celý komplex směrů, škol, badatelských skupin zaměřených na rozbor přirozených rozhovorů (*conversation analysis* – tzv. konverzační analýza), ale i celých sérií rozhovorů.“ Zapojením rozhovoru do určitého kontextu se zabývá analýza diskurzu. Ani jedna z těchto disciplín však není přesně definována, „hranice konverzační analýzy a analýzy diskurzu jsou značně prostupné“ (Hoffmannová, Müllerová, 1992, s. 111).

3. Obecné poznatky o interview

Interview patří mezi základní publicistické žánry, je specifickou formou dialogu. Ať už je recipováno ve formě mluvené nebo tištěné, je jako dialog určeno pro třetího účastníka – čtenáře, posluchače nebo diváka (Čmejková, 1999, Hoffmannová, 1992) – to je potřeba vzít v úvahu, kdykoliv nějaké z interview analyzujeme či zkoumáme. Žádná z replik zde není (ve většině případů) řečena pro pobavení účastníků, ale z nějakého důvodu – pomáhá utvářet obraz o respondentovi (druhotně o tazateli). Interview, ať už jsou realizována v jakékoliv mediální podobě, můžeme pojímat jako „typ institucionální komunikace, jehož specifičnost je dána příslušností k tzv. masové komunikaci.“ (Čmejková, 1999, s. 252), neboť je jedním z účastníků (novinářem nebo obecněji tazatelem) řízen a připraven a nemá tak ráz spontánního dialogu. (Stává se tak pouze občas a v některých jeho částech, ve kterých nejsou probírána politická témata, např. na závěr rozhovoru, jak je tomu v uvedeném příkladu. Je zde však třeba zvážit, zda je novinář/ka skutečně inspirován/a momentální situací, či zda měl/a tento nebo podobný postup předem promyšlen.)

RK: *Pane předsedo, vy byste si zapálil. Je to na vás vidět.*

MK: *Ne.*

RK: *Že jste začal pojídat oříšky...*

MK: *Protože to je poprvé, co jsou při našem rozhovoru někde nějaké oříšky! Pamatujete si, že by tu někdy byly na stole oříšky?*

RK: *Ne.*

MK: *Tak tohle je přesně demonstrace mediálního posunu. Ještě jsem vás při našem rozhovoru nikdy neviděla jíst oříšky! To je stejné, jako kdybyste řekla: "Ještě jsme nikdy nedělali rozhovor v této kanceláři."*

RK: *Dříve jste tu měl panáka a cigarety. Ted' džus a oříšky.*

²Pozn.: Ve všech uváděných příkladech, kde se vyskytují repliky obou účastníků interview, jsou iniciály redaktora podtrženy pro odlišení od iniciálů respondenta.

MK: Každý se vyvíjíme. ³[P13]

V uvedeném případě se tato delší sekvence, skládající se ze čtyř replikových dvojic, objevuje na samotném závěru rozhovoru. Témata, o nichž chtěla novinářka s respondentem hovořit, byla již vyčerpána, novinářka chtěla rozhovor nějakým způsobem na závěr „zosobnit a odlehčit“ a nechala se nejspíše inspirovat momentálním podnětem. Rozhovor by se bez této sekvence obešel, neboť v předchozí replice byla otázka zodpovězena.

Interview jako mediální žánr je realizováno mnoha způsoby. Lze je rozdělit na **stručné** (většinou bezprostřední s několika málo otázkami vyjadřujícími se k bezprostřední situaci) či **obsáhlé** (jako samostatný rozhlasový nebo televizní pořad, v tisku tzv. velké novinové interview), **novinové**, **rozhlasové** či **televizní**, **předpřipravené** či **nepřipravené** ze strany respondenta. Karel Štorkán a Milan Bauman (K. Štorkán, M. Bauman 1983, s. 258) uvádějí interview s „písemnou odpovědí na předem položené otázky“ (dnes realizovaných většinou prostřednictvím emailu), jako protiklad můžeme uvést interview tzv. „face to face communication“ (O. Müllerová, J. Hoffmannová, 1994), dále můžeme dělit interview podle oblastí, ze kterých jsou osobnosti vybírány (umělecké, sportovní, politické, významné podnikatelské či jiné prostředí...). Po formální stránce mají všechna interview podobný průběh, jedná se o sled otázek, případně jiných replik tazatele, a odpovědí (reakcí) respondenta. Můžeme je zkoumat metodami analýzy dialogu, především pak analýzy diskurzu (J. Hoffmannová, O. Müllerová, 1994).

³ Pozn.: V závěru každého příkladu je uvedeno v hranaté závorce značené číslo, např. [P13]. Toto značení odkazuje na příslušný bibliografický údaj, uvedený v soupisu pramenů na konci práce. Písmeno P značí, že se jedná o interview politické, číslo pak odkazuje přímo k danému interview.

4. Interview publikovaná v tzv. seriózním denním tisku

4.0.1 Definice tzv. seriózního denního tisku

Nejpodstatnějším rysem tzv. seriózního denního tisku (dále s.t.) by měla být objektivita ve vztahu k předkládaným informacím. Zkratky *tzv.* u slova *seriózní* není užito náhodou. Není možné generalizovat při třídění českého denního tisku na čistě seriózní a čistě bulvární (angl. tabloid). Při čtení českých deníků si není možné nevšimnout snah některých „seriózních“ deníků o zvýšení popularity, které se snaží dosáhnout poutavými (nicméně velice zavádějícími) titulky a v některých rubrikách (Kultura, Sport, Z domova) i neadekvátním výběrem informací, což s.t. „bulvarizuje“ a způsobuje tak částečnou ztrátu serióznosti (i v rámci jedné zprávy nebo jednoho rozhovoru). Na stírání rozdílů mezi bulvárními a seriózními médii upozorňuje J. Jiráček (J. Jiráček, G. Burton, 2001, s. 249) a poukazuje na to, že „tradiční rozlišující znaky (volba témat, preference zpravodajských hodnot a grafická úprava) mohou stále méně sloužit ke skutečnému rozlišení jednotlivých typů médií.“ U deníků, z nichž bylo čerpáno pro tuto DP, se jedná o jevy občasně, ale považují za nezbytné je zmínit. Sice si víceméně drží svou laťku nastavenou kritérii pro s.t., ale v určitých momentech nenápadně pod onu laťku sklouzávají, např. zmíněnými titulky nebo grafickou úpravou, volbou doprovodné fotografie k článku apod. Tolik k vysvětlení zkratky *tzv.* v názvu této kapitoly a v kapitolách, kde je tento výraz tímto způsobem použit.

Objektivita jako taková představuje v seriózním tisku „komunikační normu upravující jeden z projevů mediální komunikace“ (J. Jiráček, B. Köpplová, 2003, s.127) a jako „specifický postoj k úloze shromažďovat, zpracovávat a rozšiřovat informace“ (D. McQuail, 1999, s. 172). ⁴Hlavní rysy objektivit pro novináře, kteří působí v tomto typu médií, představují: osvojení si pozice odstupů a neutrality ve vztahu k předmětu zpravodajství (myšleno ve smyslu „zpravování“), stejná měřítko pro zpracovávaná fakta, oddanost přesnosti informací, absence skrytých motivů nebo stranění třetí straně. Proces

⁴ Objektivitou ve zpravodajství se zabývá J. Daněk, Maximy interpersonální komunikace a objektivita ve zpravodajství, In: Súčasná jazyková komunikácia v interdisciplinárnych súvislostech. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2004, s. 286 – 291

informování a zpravování o určité věci by neměl být poznamenán (kontaminován) subjektivitou (McQuail, 1999).

V našich a nepochybně i renomovaných světových denících jsou rubriky, které poskytují prostor pro komentátory, čtenáře i odborníky, aby podali určitou zprávu ze svého úhlu pohledu, tyto rubriky však musí být důsledně oddělovány od rubrik čistě zpravodajských. Cílem s.t. by tedy mělo být co nejpřesněji, nejúplněji a nejobjektivněji informovat čtenáře, uvést všechna fakta podstatná pro danou informaci, docílit, aby nebyl možný výklad ve prospěch třetí strany. Klíčovými slovy s.t. jsou proto především nezávislost, objektivita, nestrannost.

Velký důraz je v s.t. kladen na relevanci zpráv (jedno z kritérií objektivity) – na rozdíl od tzv. bulvárního tisku, kde hlavním záměrem vydavatele je šokovat, zaskočit a komerčně využít jakoukoliv (byť pro chod státu či život jeho obyvatel nepodstatnou) událost a přesvědčit čtenáře o její důležitosti a zásadnosti. Otázka relevance a objektivity je zde řešena velmi zkresleně, čtenáři je infiltrován pohled daného bulvárního plátku, který neposkytuje prostor pro utvoření vlastního úsudku na událost (McQuail, 1999).

V seriózním denním tisku by měl být však pochopitelně (a ve všech typech těchto periodik tomu tak většinou je) kromě klasického zpravodajství prostor pro komentáře komentátorů jednotlivých novin (viz výše). V našem tisku je pro tento účel vyhrazena (většinou dvoustránková) rubrika s názvem Komentáře, Názory, Diskuse, Fórum atd. Je zde jednak prostor pro konfrontaci stanovisek k určitému problému či události, jednak prostor pro názory čtenářů a daný deník v něm prostřednictvím některého ze svých komentátorů vyjadřuje své stanovisko (pod daným článkem je přidána douška „tento článek vyjadřuje stanovisko listu“). To je jediný prostor, kde tak list činí (tedy měl by činit).

Tato diplomová práce se podrobně zabývá velkými politickými interview a bude mimo jiné zkoumat, zda je v nich naplněn předpoklad seriózního zacházení s informacemi, tj. zda je v nich zachována objektivita, relevance otázkových replik atd. (viz kapitoly níže). Jednorázové porušení některého z těchto kritérií ještě pochopitelně neznamena ztrátu serióznosti deníku nebo novináře, mým cílem je však zkoumat vybočení z mezí

serióznosti, ať už některou z replik nebo tématem. Poznatky tohoto typu budou zpracovány přímo v rámci poznámek k ukázkám, není jim proto věnována samostatná kapitola.

4.0.2 Specifika tzv. „velkých novinových interview“

Tato diplomová práce se zabývá analýzou novinových interview, která jsou neoficiálně definována jako „velká novinová interview“. V denním tisku je jim většinou věnována minimálně jedna dvojstrana přílohového formátu A4 nebo jedna celá strana velkého novinového formátu A3.

Jana Hoffmannová používá pro tato interview pojmenování ⁵„rozhovor s významnými osobnostmi“ (míní tím interview otištěná v denním nebo periodickém textu). Všimá si celé komunikační situace a popisuje vznik interview jako „složitě strukturovanou komunikační událost“, která se skládá z několika fází: 1. fází je příprava novináře na interview, 2. fází je vlastní realizace rozhovoru (samotná komunikační událost), 3. fází autorská textace rozhovoru, 4. fází autorizace textu a 5. fází příjem, recepce textu čtenářským publikem (J. Hoffmannová, 1992, s. 57n.).

V této DP je čerpáno z rubrik Sobotní rozhovor (Právo), Rozhovor v týdenním Magazínu Práva a Pátku Lidových novin a Rozhovor týdne (Lidové noviny).

Interview publikované v denním tisku lze v prvním plánu rozdělit podle způsobu, jakým je do nich vybírána osobnost, na dvě základní skupiny: **interview spjatá s konkrétní událostí** a **interview s významnou osobností bez vazby na konkrétní událost** jako impulsu k interview. Oba typy rozhovoru jsou zastoupeny poměrně rovnoměrně, lehce převažují interview prvního typu.

- **interview spjatá s konkrétní událostí** – tyto rozhovory vznikají na základě nějaké neobvyklé nebo významné události (v případě sportovních interview úspěch v nějaké soutěži, neobvyklý počin, přínos do světa sportu, příprava na významnou soutěž, v případě politických interview projednávání důležitého zákona, střet politických názorů

⁵ O této problematice také píše E.Macháčková, Rozhovor s významnými osobnostmi, NŘ 64,1981 s. 23 - 33

v poslanecké sněmovně, aktuální politická kauza, v případě umělce významný umělecký počin atd.). Okruh pokládaných otázek je většinou zúžen na tuto událost pouze s malým zastoupením doplňujících otázek, které představují danou osobnost hlouběji, její osobní život, zkušenosti a postoje.

▪ *interview s významnou osobností bez vazby na konkrétní událost* – tato interview nejsou propojena s žádnou konkrétní událostí, kritériem pro výběr osobnosti je její atraktivnost pro interview – jde tedy pochopitelně o osobu něčím významnou, přínosnou, zajímavou, jejíž odpovědi podle novináře čtenáře obohatí. Okruhy otázek se na rozdíl od předchozí skupiny interview týkají mnoha okruhů zájmů – profesního i osobního života, mezilidských vztahů, kulturních zájmů, názorů na svět, politické události, poměry v zemi, ve které žijí (někteří z respondentů tráví hodně času v zahraničí, většinou z profesních důvodů). Osobnosti nejsou vybírány náhodně, kritériem pro čtenářskou atraktivitu rozhovoru s nimi je jednak jejich výjimečnost, jednak to, že čtenář rozhovorem s nimi získá zajímavé pohledy na určitou věc, jev, rozšíří své obzory, atd.

Specifikem a důležitým aspektem při analýze tohoto druhu interview je fakt, že jsou určena pro nejširší čtenářskou vrstvu (na rozdíl od deníků a týdeníků odborných) a je nutné na ně takto nahlížet. Respondent ani novinář nemohou předpokládat (také se během rozhovoru vyjadřují v tomto smyslu – *LN: Prosím, odpovězte jednou větou tak, ať tomu naši čtenáři rozumějí...*), že je čtenář plně obeznámen s problematikou, o které se hovoří. Velmi často se rozhovor na straně respondenta v důsledku toho při rozebírání nějakého problému dostává do obecné, leckdy až laické a schematické roviny, neboť redaktor žádá co nejjednodušší a nejsrozumitelnější odpověď na složitější otázku a nenechá respondenta o daném problému obsáhleji pohovořit a vysvětlit jej.

Hodnotit kvalitu interview je úkolem spíše pro žurnalisty, ale v rámci pragmatické analýzy těchto rozhovorů lze vyzorovat, zda se novináři seriózního nezávislého deníku podařilo na relativně malém prostoru a před laickým čtenářem dosáhnout co nejjednoznačnější a přitom nezkrslující odpovědi. Je také možné sledovat, zda je interviewovaná osobnost (v případě předmětu analýzy této DP politik) schopen přímé a

srozumitelné odpovědi na srozumitelně a „slušně“ (rozumí se v rámci zachování zdvořilosti v konverzaci) položenou otázku. O tom viz dále v kapitole 4.1.4.

Formálně se tzv. velká novinová interview skládají z několika částí. Důležitou roli hraje titulek, který naznačuje, jakým směrem se bude interview ubírat nebo jaký charakter interview má – prozrazuje něco o osobnosti, kterou prezentuje, nutno však říci, že prozrazuje především to, co chce o dané osobnosti vypovědět novinář. Často v něm nalezneme náznak ironie, která je pak také nezřídka použita novinářem či respondentem i během rozhovoru. Ve většině se jedná o citát vytržený z rozhovoru – pokud ho vidíme zapojený v kontextu repliky respondenta, nepříjde nám často ani nějak zajímavý. Jeho volba jako titulku rozhovoru je čistě na libovůli novináře, který mu tím může dávat v očích čtenářů větší důležitost, než by měl mít. V interview, analyzovaných v této DP, se setkáme se dvěma základními typy titulků – první pouze cituje nějaký z výroků nebo modifikuje výrok (opět úprava výroku závisí na novináři), druhý používá v titulku i jméno interviewovaného. Mezi typy titulků je rozdíl v tom, jak jsou nebo mohou být recipientem vnímány. Druhý typ titulku má víceméně neutrální podtext, neboť zdánlivě vybírá výrok, který je pro daného respondenta charakteristický, což zesiluje skutečnost, že je u každého titulku uvedeno, že daná osobnost tuto myšlenku skutečně „tvrdí“ nebo „říká“. Setkáme se zde také s titulkem, který vystihuje víceméně neutrálně danou osobnost. Je vybírán většinou titulek nekontroverzní, který neoznačuje nějaké hraniční stanovisko. První typ titulků je naproti tomu volen tak, aby zdůraznil nějaký výrazný rys respondentovy osobnosti nebo jeho kontroverzní výrok. Deníky se pochopitelně snaží nespadat do bulváru, proto titulky, které v seriózním deníku připadají skoro na hranici, by v bulváru stále byly slabým odvarem toho, jakým způsobem se tam s informacemi a jejich prezentací zachází.

Příklad titulků v politickém interview:

1) *Gross je nejchladnokrevnější politik* [P9]; *Nebudu dělat prasárny jako Paroubek* [P11]; *Umí tady vůbec někdo francouzsky?* [P12]; *Taktika na Paroubka? Taekwon-Do...* [P15]; *Mít přehled o kultuře? To vůbec ne* (interview s ministrem kultury) [P16]; *Chtěl jsem Miloše Zemana za prezidenta* [P18]; *Zákaz komunistů? Politická*

stupidita [P20]; Nejsem bez názoru. To by mě nevybrali [P23]; Na můj bezprostřední návrat do politiky to nevypadá [P26]

2) *Musíme mít odvalu říci: teď žádná ekologie, teď žádné sociálně, tvrdí Vladimír Železný [P29]; Jsem i pro menšinovou vládu ODS, tolerovanou nekomunistickými stranami, říká Vlastimil Tlustý [P30]; Nejsem typ člověka, který se zálibně zhlíží v zrcadle, říká Stanislav Gross [P37].*

Po titulku následuje většinou podtitulek, nezřídka také krátký úvod např. popis prostředí, ve kterém rozhovor vznikl, o vizáži a chování respondenta před rozhovorem, při nebo po něm, o tom, jak je vnímán veřejností, případně jak se tyto představy liší od osobního kontaktu. To vše spolu s rozhovorem přispívá k celkovému mediálnímu obrazu respondenta, k jeho prezentaci před veřejností. Informace v tomto úvodu se neomezují pouze na fakta, ale nalezneme v nich dojmy, osobní postřehy, zkušenost z předchozích rozhovorů, leckdy krátké úvahy novináře a stručný nástin témat, kterých se rozhovor dotkl.

Př. 1: *Expremiér Špidla už měl na úřadě vlády sbaleno (podtitulek)*

Povalovala se tu nějaká lejstra, pár knih a pod stolkem polobotky, do kterých se doktor Špidla, když spatřil fotografa, hbitě přezul z letních sandálů. Stejně šikovně se pak, ještě než jsme odešli, přezul zpátky. Dějí se s ním změny. Zatímco dřív si zval novináře na sedmou ráno, nás přijal v půl jedenácté. A už na druhý den odjížděl do Bruselu vyjednat si své postavení v Evropské komisi. V listopadu tam nastupuje jako eurokomisař. V Evropě jsem považován za velmi významného člověka, chlubí se budoucí eurokomisař a pokračuje vyprávěním o "chlastání" politiků, submaximálních válkách a posledním Čechovi v roce 2401. (úvod k rozhovoru) [P2]

Př. 2: *S drogami má strach být jen jemně experimentovat, rád recituje verše, za největší hřích politika považuje nemít moc a přirovnání k Richelieu here jako velkou lichotku (podtitulek)*

"Alkoholika ze mě udělala! Kuřáka! A ještě se mě ptá, jestli mám zkušenost s homosexuály!" vykřikuje teatrálně předseda KDU-ČSL, když se sbíráme k odchodu, ale zároveň se usmívá nad svým popelníkem s čerstvými nedopalky. Jako by všechno byla jenom hra. Miroslav Kalousek (43), kterého chtěl Miloš Zeman strčit do tepláků, "mimořádně schopný muž s mimořádně špatnou pověstí", patří dnes mezi čtyři nejmocnější politiky v zemi. Coby vlivný předseda rozpočtového výboru sněmovny s pověstí protřelého hráče k tomu ani nepotřebuje být ve vládě. (úvod) [P3]

4.0.3 Použitý materiál

Pro analýzu bylo použito celkem 43 tzv. velkých novinových interview ze dvou deníků, které patří v České republice k nejčtenějším – Lidové noviny a Právo. O tom, proč považuji za vhodné provádět analýzu právě na rozhovorech v těchto denících, budu podrobněji hovořit v kapitole 4.1. Aby bylo možné analyzovat interview podrobně a do hloubky, bylo nutné omezit výběr rozhovorů na ty, jejichž autory jsou zkušení novináři specializující se přímo na tento druh politických interview. Přestože v „neodborném“ denním tisku (tj. takovém, který je určen široké, nikoli odborné veřejnosti) vycházejí velké novinové rozhovory každý týden alespoň jednou, jsou vybírány osobnosti z rozmanitého prostředí (uměleckého – hereckého, hudebního, literárního, politického, vědeckého atd.), proto se prostoru pro „velká“ politická interview ve většině deníků nedostává pravidelně každý týden.

Pro snadnější práce a manipulaci s použitým materiálem jsem využila možnost použití elektronických archivů Lidových novin, kterou spravuje společnost Newtonit a rozsáhlých databází společnosti Anopress, která poskytuje prostřednictvím serveru Národní knihovny v Klementinu elektronicky zpracované tiskoviny, vydávané v ČR v posledních deseti letech. Také jsem využila toho, že interview Alexandra Kramera byla publikována knižně (Kramer 2005). Pod názvem Interview vyšly již čtyři díly, já jsem čerpala z knihy Interview 4. Z důvodů využití těchto zdrojů, ve kterých nejsou vždy přesné bibliografické údaje (stránky, na kterých se dané interview objevuje), neuvádím v soupisu

pramenů příslušné stránky v tisku, ale pouze autora rozhovoru a datum, kdy byl publikován.

Tabulka 4.0.3 Interview s politiky

Lidové noviny	Renata Kalenská	15
	Petr Kolář	4
	Jaroslav Plesl, Jiří Kučera	1
	Alena Plavcová	3
Právo	Alexandr Kramer	15
	Alexandr Mitrofanov	2
	Markéta Maláčová	2
	Jitka Götzová	1

4.1 Interview s politiky

4.1.1 Specifika

G. Burton a J. Jiráček (2001, s. 143) definovali politickou funkci jako jednu z hlavních funkcí médií. Říkají, že „médiá poskytují příjemcům představu o politických událostech, tématech a aktivitách“ a „jsou schopna mobilizovat veřejné mínění, to znamená přilákat pozornost k něčemu, o čem veřejnost doposud nepřemýšlela, a dokážou naznačit způsoby, jak na příslušné téma nahlížet.“ Z tohoto úhlu pohledu je potřeba politické interview chápat. Neslouží k představení zájmů a názorů dané osobnosti, ale především k prezentaci politického názoru, jehož je představitelem. Jdou zde proti sobě dva proudy. Prvním je politik sám, který se snaží prezentovat takovým způsobem, aby o něm a jeho straně vznikl co nejpozitivnější obraz, a druhým jsou média (shrnují je nyní pod jeden pojem, přestože by se ještě dala rozdělit na dílčí proudy v podobě televize, rozhlasu, tisku, internetu atd.), která by se měla snažit a velmi často se snaží, aby obraz politika nebyl zidealizovaný a nepravdivý. Tyto dva proudy musejí jít zákonitě proti sobě, neboť není přípustné, aby média nějakému politikovi stranila, případně ho podporovala a všechna jeho tvrzení odkývala. (To je mimochodem princip totalitního státu a jeho kontroly nad médii (McQuail, 1999). Je to řečeno velmi obecně, ale vystihuje to podstatu fungování vztahu novinář – politik a tyto dva proudy se odrážejí pochopitelně i na politických interview.

Pouze ve výjimečných situacích, jako je mimořádná osobní událost v životě politika, která zaslouží prezentaci v médiích a vyjádření politika k ní, se téma rozhovoru netočí výlučně okolo politických témat. V analyzovaném materiálu se takovýto rozhovor vyskytl pouze třikrát, není náhoda, že dvakrát se jednalo o interview se ženou. Při té příležitosti mě napadlo, že by jistě bylo zajímavé zkoumat také formulaci otázek a zdvořilostní principy z genderového hlediska. To však není předmětem této práce, pouze na toto téma poukazují.

Politická interview patří do zvláštní novinářské kategorie. Pod pojem „politické interview“ či „rozhovor s politikem“ spadá rozsáhlý rozhovor („velké novinové interview“ nebo též rozhovor s významnou osobností“). Většinou má každý tzv. seriózní deník (či

týdeník) alespoň jednoho „specialistu“, který se na politická interview zaměřuje a kromě toho ještě novináře, kteří připravují většinu ostatních interview a mimo jiné i některé rozhovory s politiky.

Pro toto interview je podstatné, že jak politici, tak novináři vstupují do interview s určitou premisou, jakým způsobem se bude interview vyvíjet (tyto představy se mnohdy velice liší) a oba účastníci se snaží tyto premisy naplnit. „Jde o komunikační situaci, ve které se ani jeden z partnerů (v *drtivé většině* – pozn. aut.) neocitá poprvé; soubor jejich znalostí a zkušeností obsahuje příslušný „scénář“, pokyn, jak se chovat v komunikační roli interviewujícího, resp. interviewovaného.“ (J. Hoffmannová, 1992, str. 58). Hoffmannová (tamtéž) dále uvádí, že interviewovaná osobnost současně s aktuální komunikační rolí realizuje i svou sociální roli (v tomto případě politika) a snaží se (byť třeba i nevědomě) jednat podle určitých vzorců. Totéž platí pro novináře, který navíc ještě snaží tyto „stereotypy“ v jazyce interviewovaného rušit a naplnit své záměry. Vzniká tak velký prostor pro třecí plochy, asertivní i manipulativní techniky využívané na obou stranách.

Výrazným specifikem politických interview je jejich jazyk, tedy především jazyk respondentů, a způsob vyjadřování, který se při něm používá. Politická mluva obsahuje sama o sobě velké množství složitých výrazů, tzv. ⁶„politických metafor“. Je charakteristická neustálým korigováním výrazů, zdánlivým zpřesňováním a naopak mlžením informací a na nezasvěceného posluchače či čtenáře působí složitě a nepřístupně.

Příklad:

VK: „Nícméně, když jste citoval má slova o veřejných statcích a externalitách, tak to jsou základní ekonomické kategorie, kdy ekonom přechází od výlučně privátních aktivit a uvědomuje si, že ekonomické transakce mají vedlejší efekty.“ [P 31]

⁶ Podrobně o metaforách v politice pojednává studie V. Chrze (1999), který na ně nahlíží nikoli jako na samoučelné slovíčkaření, ale jako na leckdy účelné politické vyjadřování a analyzuje je především z pohledu kognitivní lingvistiky. Provádí též jejich klasifikaci a zapojení určitých druhů metafor do kontextu.

Politik se pochopitelně nemá vyjadřovat laicky nebo lidově, v tomto případě však výrok hraničí se srozumitelností (množství cizích slov, ve kterých se běžní čtenáři denního tisku nemusí orientovat, celá stavba věty též působí šroubovaně a není lehké ji pochopit).

***MŘ:** My nikoho nestrašíme, pouze vyjadřujeme obavy z jistých tendencí, které se tu v posledních letech jasně projevují. Zejména tendence k resocializaci..., což je slovo, kterého bych já použil spíše než slova normalizace a jímž rozumím zmenšování svobodného prostoru člověka. [P 42]*

Zde také tkví nesrozumitelnost především v použití cizího slova jako samozřejmého termínu, který však není v širší veřejnosti znám. Také není zřetelná logika druhé věty repliky – resocializací rozumí politik zmenšování svobodného prostoru člověka? Není to v této (ani v jiné replice daného interview) zdůvodněno, vysvětleno, čtenář se neorientuje.

Úkolem novináře při rozhovoru s tímto typem osobnosti je přimět politika, aby svou mluvu přizpůsobil recipientovi – v případě běžného denního tisku.

***JG:** Proč nesouhlasíte s církevní novelou, kterou opětovně prosadili s komunisty soc. demokraté, které vy ve vládě reprezentujete?*

***VJ:** Jako člověk Jandák říkám, že tonalita...*

***JG:** Počkejte, razíte, že jazyk politika musí být srozumitelný všem. Tak proč mají někteří hledat ve slovníku, že jde o vztah jednotlivých tónů a akordů hudební skladby k jedné hlavní tónině.*

***VJ:** A vy myslíte, že je to nádherná melodie? To je disharmonie počínajícího dialogu s církvemi. Kdybychom ho nastartovali bez tohoto odrazového můstku, tak jsme mohli dojít k dialogu cestou, že tato novela bude přijata na základě konsensu obou stran. Zatím jsme udělali to, že jsme dialog s církvemi nezačali. Jako ministr mohu říci, že rozhodnutí Poslanecké sněmovny respektuji, ale jako Jandák říkám, že novela nebyla šťastné rozhodnutí. [P16]*

V první politikově replice je zřejmá snaha metaforicky vyjádřit názor, slovo tonalita (na rozdíl od dichotomie harmonie x disharmonie) však nemusí být nehudební veřejnosti známé a proto byl výrok novinářkou usměrněn směrem k jeho srozumitelnosti. Politik sice neupustil od hudebního přirovnání, ale zvolil jeho přístupnější podobu.

Pro úspěšný průběh interview je potřeba kvalitního novináře, pro kterého je jednak samozřejmostí znalost problematiky, o kterém s respondentem hovoří, jednak určité komunikační vlastnosti, znalost taktických „manévrů“, které se v politické mluvě používají, umění odhalit tyto taktiky, neutralizovat a přimět respondenta k formulaci jasné odpovědi. To vše by mělo v ideálním případě v interview fungovat při zachování pokud možno všech zdvořilostních, kooperativních a asertivních principů komunikace. Je jasné, že ideální forma komunikace není často možná ani v běžném rozhovoru, už kvůli tomu, že např. zdvořilostní a kooperativní principy působí konfliktně a v některých případech se navzájem vylučují (Machová, Švehlová, 2001). Zachovat však „správnou“ formu komunikace při interview s politiky je však kvůli aspektům, které byly zmíněny v části 4.1.1, prakticky nemožné. Ideálně zdvořilý novinář by působil v interview s razantním či rétorickým politikem spíše komicky. Nemůže také s politikem kooperovat, neboť by ztratil svou objektivitu. Pokusila jsem se na základě zkoumaných rozhovorů a v souladu s prostudovanou literaturou (především J. Hoffmannová, 1992; S. Čmejková, 1999) formulovat soubor rysů, vlastností a dovedností, které můžeme pozorovat u nesporně kvalitních novinářů v rámci strategií uvedených v kapitole 4.1.5.

Mezi tyto rysy, vlastnosti a dovednosti patří především:

Umění položit vhodnou otázku

Schopnost argumentace

Znalost profesního diskurzu politika

Znalost mediálního diskurzu politika

Asertivita

Volba vhodné strategie vzhledem k danému politikovi

Schopnost přiměřené manipulace

Pasivita ve správnou chvíli

Schopnost být ironický

4.1.2 Tematická výstavba textu

Při analýze politických interview z hlediska tematické výstavby zjistíme, že témata se ve všech rozhovorech ve většině interview opakují (aktuální politické události, vlastní politické i lidské názory, vztahy a spolupráce s ostatními politiky, méně často pak osobní život atd.) a novináři realizují během rozhovoru několik tematických bloků. Nebudu zde rozebírat nastíněné tematické okruhy, ale pokusím se určit, jakým způsobem jsou realizovány předěly mezi jednotlivými tématy (J. Hoffmannová, O. Müllerová, 1994).

Nejprve se budu zabývat **incipítem** interview, tedy první novinářovou replikou. Podle úvodní repliky se pochopitelně nedá zjistit, jakým směrem se bude interview ubírat, ale znamená vstup do prvního tématu, které je v rozhovoru probíráno. V analyzovaném materiálu se objevují dva základní typy úvodů – osobní otázka a otázka zahrnující nějakou politickou problematiku.

Osobní otázka – neptá se na politické názory či na nějaký problém, ale převážně na respondentovy pocity, osobní život, na něco, co se ho osobně (nikoli pouze profesně) týká.

AP: *Je pravda, že když je vám nejhůř, pošlete esemesku Nohavicovi?* [P4]

JP: *Nespletl jste si vládu?* [P5]

RK: *Vyjednává se vám s Jiřím Paroubkem lépe než se Stanislavem Grossem?* [P13]

PK: *Pustil byste své děti na CzechTek v optice brutálního policejního zákroku z minulého týdne?* [P15]

MM: *Verše se vám prý lépe tvoří v zimě. Kolik už jste toho letos stihl?* [P24]

AM: *Připadáte si s vousy více politicky sexy?* [P29]

AK: *Pane stínový ministr financí, jaký dárek byste nejraději našel zítra pod stromečkem?*

[P30]

AK: *Pane úřadující premiére, jak se cítíte jedenáct dní po svém politickém Waterloo?*

[P 33]

AK: *Pane premiére, mluvíme spolu den po tom, co vás v nové funkci potvrdila Poslanecká sněmovna. Máte z toho radost, splnil se vám sen?* [P37]

RK: *Máte teď na vládě srandu, když tam máte Srandáka (tak nazýval Vítězslava Jandáka Vladimír Menšík – pozn. red.)?* [P17]

Politická „profesní“ otázka – tvoří určitý protiklad **otázce osobní**, neboť bez jakékoliv přípravy na hovor o vážnějších tématech (jak může být incipit – osobní otázka – také chápán) novinář předkládá první politické téma, o němž chce s respondentem hovořit.

RK: *V sobotu bude ČSSD hlasovat o Stanislavu Grossovi. Zůstane premiérem, když získá jasnou podporu ÚVV. Co si pod stou jasnou podporou máme představit?* [P6]

RK: *Řekla jste, že politika je jen hra na šachovnici. Jak podle vás dopadne tato šachová partie?* [P7]

RK: *Ještě ve čtvrtek večer jste uvažoval, zda se zdržíte hlasování, nebo budete hlasovat pro nedůvěru této vládě. Co nakonec rozhodlo, proč jste se nakonec rozhodl tuto vládu nepotopit?* [P8]

RK: *Když jsme se viděli naposledy, jako devatenáctiletá sekretářka jsem -ve vaší poradenské firmě dávala výpověď. Nenapadlo mě, že se po tolika letech takto sejdeme. Vysvětlíte mi, jak je možné, že zrovna vy jste premiérem.* [P9]

RK: *Lucemburský premiér prohlásil, že skončil evropský sen. Řekl byste to také tak dramaticky?* [P12]

AK: *Pane ministr, je česká policie nástrojem hlavní vládní strany?* [P41]

AK: *Pane doktore, můžete potvrdit, že vám premiér Paroubek před čtrnácti dny nabídl, abyste se stal vicepremiérem a lídrem pražské volební kandidátky?* [P26]

V této kapitole se, jak bylo uvedeno, chci věnovat především tomu, jakým způsobem jsou v interview realizovány předěly mezi jednotlivými tématy. V analyzovaných interview jsem našla pět základních typů těchto předělů:

1) Postupný přechod od tématu k tématu bez ostrého předělu a bez naznačené jazykové signalizace změny tématu. Tento typ předělu se velice obtížně exemplifikuje, neboť nelze přesně rozlišit hranice mezi jedním a druhým tématem a předěl není realizován v rámci několika sekvencí, ale v rámci celého interview. Spíše než termín „témata“ bych zde užila pojmu z hudební terminologie „oblasti témat“, přičemž jednotlivé oblasti se prolínají a nemají ostré hranice. U tohoto typu nebudu tedy uvádět ukázkou, neboť bych musela uvést téměř jedno celé interview.

2) Postupný tematický přechod se signalizací nového tématu v některé z replik. Jedná se o podobný případ jako 1) s tím rozdílem, že přítomnost nového tématu je explicitně řečena novinářem.

RK: ⁷ *Ještě naposledy Tlustý. On říká, že za poslední rok zaznamenal už tři posty, které by vám ODS mohla po volbách dát. Ten nejstarší je ministerstvo financí, poté funkce superministra, který by měl pod sebou například zemědělství a životní prostředí a přede dvěma dny Tlustý zaznamenal, že se pro vás uvažuje o ministerstvu průmyslu a obchodu.*

MK: *Vy mi určitě vyčtete, že moje odpověď je klišé. Takže dopředu chci říct, že není. Personální otázky jsou vždycky až na tom posledním místě. To, co je v tuhle chvíli... Fuj, to tam nepište. Nevím proč, ale všichni jsme se naučili říkat "v tuhle chvíli". Já jsem si tato slova zakázal. Ale občas to taky řeknu. Mojí prioritou je maximální volební úspěch KDU-ČSL. Nejméně přemýšlím o své vlastní pozici.*

RK: *Vy jste v politice kvůli blahu občanů? [P13]*

⁷ Pozn.: Jazyková signalizace je v příkladu značena tučně (v případě typu 3) je tučně značena celá replika, kterou je demonstrován přechod k jinému tématu).

RK: *A jsme u kauzy uplácení při privatizaci Unipetrolu. Já opravdu nevím, jak se zeptat, když jste si dal podmínku pouhých dvou otázek na tuto kauzu. To jsou hodně úzké mantinely. Věděl jste o této reportáži ještě před vysíláním? Věděl to Paroubek, Palas...*
[P18]

VT: delší replika – pozn....*Ve skutečnosti to žádný obrat není.*

AK: *Tak pojďme k jeho ekonomické věrohodnosti. Když tvrdíte, že na něm všichni včetně státu vydělají, vypadá to, že jste vyvrátil elementární aritmetiku...* [P30]

3) Ostrý přechod k jinému tématu bez jeho přípravy v některé z předchozích replik nebo jeho signalizace v replice, kdy je k němu přikročeno. Tento typ předělu se objevuje v uvedených interview poměrně často – je to dáno tím, že novinář má připravenou nějakou strukturu interview v podobě připraveného sledu otázek. Ostrým přechodem na rozdíl od postupného rozumím repliku vztahující se k naprosto odlišnému tématu, než bylo téma předchozí.

RK: *A pokud se všechno tohle stane - kromě toho posledního - umíte si vládu s komunisty představit?*

LZ: *Ano. Ale nevím, jestli se to může podařit a jak dlouho by to mohlo trvat. Ale už jsem třeba četl názory na EU od pana Balína (senátora za KSČM - pozn. red.) a ty byly velmi rozumné. Já nevím, kam má KSČM nakročeno...*

RK: *Jak jste vnímal konflikt mezi prezidentem a premiérem kvůli Davidu Rathovi?* [P21]

4) Ostrý přechod k jinému tématu s naznačením posunu k tomuto tématu. Podobný typ jako 3), ale v replice, ve které je zároveň načato další téma, je zároveň signalizováno, že se rozhovor ubírá dál podle novinářova připraveného scénáře.

PK: *Mimochodem, už víte, kde budete kandidovat do sněmovny? Původně jste se měl utkat s Paroubkem v přímém souboji v Praze, kde ODS tradičně vítězí. Ovšem premiér „prchl“ na Ústecko, kde má ČSSD větší šanci... [P15]*

AK: *Další téma: Občanská demokratická strana, kterou jste založil a jejímž jste čestným předsedou, bude mít letos volební sjezd. atd... [P31]*

AK: *Hmm, tak pojďme dál. KDU-ČSL a Unie svobody si prosadily, že ...atd. [P39]*

5) Návrat k tématu, od něhož se novinář či respondent (ve většině případů oba) odchýlili. Tento návrat je určitými jazykovými prostředky signalizován, nejčastěji výzvami typu *vraťme se k..., zůstaňme u..., ale neodbíhejme od..., pojďme zpět k...*

AK: *Vraťme se k vládě. Vy jste od počátku nesouhlasil se současnou koalicí, přitom po volbách v roce 1998 jste sám lidovcům a unionistům tuto sestavu nabídl. Dokonce i s funkcí premiéra pro Josefa Luxe. [P32]*

AK: *Tak zůstaňme u tohoto příkladu. Jak bude vláda podporovat „zkvalitnění života na venkově“ a „konkurenceschopnost českých zemědělců v evropském hospodářském prostoru“? [P34]*

AK: *Ještě jednou se vrátím k té vaší nulové toleranci. Atd...následuje dlouhá replika – pozn. [P36]*

4.1.3 Četnost některých druhů otázek

V této podkapitole DP se budu věnovat především formální stránce replik směřovaných na respondenta. Novinářské repliky jsem rozdělila do čtyř skupin: (A) Replika s hlavní otázkou zjišťovací – Z, (B) Replika s hlavní otázkou doplňovací – D, (C)

Tvrzení vyslovené novinářem s očekávanou odpovědí – T a (D) Reakce (poznámka) novináře na odpověď nebo tvrzení respondenta – P.

S. Čmejková (1999) rozlišuje vedle otázek zjišťovacích a doplňovacích ještě otázky vylučovací, které formulují dvě alternativy, z nichž respondent vybírá. V tištěném interview se pochopitelně tento typ otázek také vyskytuje, ale vzhledem ke klasifikaci replik, které jsem zvolila (tedy celých replik, nikoli samostatných otázek), si ho všímám pouze ve vazbě na konkrétní příklad v jednotlivých replikách a jako samostatný druh jej neuvádím.

Čmejková (tamtéž) také zdůrazňuje, že při analýze odpovědí respondentů na určitý druh otázek je potřeba odlišit *reakce* (angl. responses) a *odpovědi* (angl. answers). Reakce je chápána jako cokoliv, co následuje po otázce novináře, ale nesplňuje kritéria odpovědi, která jsou dána *relevancí* (angl. conditional relevance; pokud byla vyřčena první část replikové dvojice, očekává se i druhá a její případnou absenci posluchač zaznamená) a *situační vhodností* (angl. situational adequacy; toto kritérium znamená, že se např. očekává, že se respondent na dané téma více rozhovoří, přestože byla formálně vznesena zjišťovací otázka).

Vzájemnou závislostí otázek a odpovědí s propojením složky formální a pragmatické se zabývá též O. Müllerová (1982), která otázky klasifikuje podle tří kritérií: podle *očekávání* či *neočekávání odpovědi* (podle toho dělí otázky na *pravé* (ty ještě na přiměřené a nepřiměřené) a *nepravé*), podle *jazykové formy* (*otázky s formou tázací věty* (*zjišťovací, vylučovací* – tyto otázky jsou uvedeny pouze jako typ otázek zjišťovacích a doplňovacích) a *otázky, které nemají formu tázací věty*) a jejich *otevřenosti* či *zavřenosti*. Müllerová zde uvádí, že za zavřené o. se sice považují převážně otázky zjišťovací, ale otevřenost či zavřenost otázek závisí do značné míry na konkrétní komunikační situaci). Podrobně zde také klasifikuje druhy odpovědí, kterými je reagováno na určité typy otázek. Vzhledem k tomu, že jsou zde klasifikovány odpovědi z běžných denních situací a nelze ho aplikovat na situace v politických interview, toto třídění neuvádím. S termíny, které uvádí Olga Müllerová (1982) i Světa Čmejková (1999) pracuji při analýzách konkrétních replik, ale třídění replik, jak již bylo uvedeno, jsem zvolila vlastní.

Jsem si vědoma toho, že třídění replik tímto způsobem může na první pohled působit až příliš schematicky při analýze tak komplikovaného žánru, jakým je interview, obzvláště politické. Není také pochyb, že např. při vyslovení nějakého tvrzení novinářem se automaticky předpokládá respondentova reakce/odpověď a lze ji tedy většinou klasifikovat jako výpověď s interogativní komunikační funkcí nebo otázku, která formu tázací otázky nemá, odpověď nevyžaduje, ale reakce se předpokládá. Některé repliky jsou obtížně zařaditelné, a přesto, že jsem se rozhodla je k některému typu zařadit, mohlo by být jejich určení sporné, např.:

AM: *Budete veřejnosti prezentovat obdobnou formou, jak představuje své návrhy ODS a Vlastimil Tlustý, jak by to podle vás vypadalo, kdyby ODS tyto plány uskutečnila, a jak by to naopak bylo ve vaší režii? [P27]*

RK: *Ještě se vrátím k samotné nehodě. Jak jste na tom byl psychicky? Přemýšlel jste v prvních dnech o tom, zda vůbec budete chodit? Zda nebudete ochrnutý? [P1]*

PK: *Proč jste odmítl veřejnou debatu o euroústavě na půdě parlamentu, kterou vám nabídl Lubomír Zaorálek? Určitě by byla pro spoustu lidí v Česku atraktivní, a tak by se mohlo jejich povědomí o problematice evropské ústavy zlepšit. Je to tak, jak řekl premiér Paroubek, že se obáváte, protože víte, že byste prohrál? [P10]*

Ani jeden z výše uvedených příkladů nelze s jednoznačností zařadit k některému z typů replik. Jsou v nich kombinovány typy otázek nebo je formulováno více dotazů do jedné otázky.

Při tomto počtu interview, kdy má každé v průměru zhruba třicet až čtyřicet párů replik, uspořádaných do kratších či rozsáhlejších sekvencí, však lze z uvedené statistiky (tabulka 4.1.5) vyvodit některé obecnější závěry, přestože se jedná o údaje orientační. Statistické

zpracování dat jsem provedla pouze na textech Lidových novin, repliky jsem však pochopitelně zkoumala v obou denních periodikách.

(A) Replika s hlavní otázkou zjišťovací (Z) nutí politika více než replika s otázkou doplňovací zaujmout jasné stanovisko k problému, kauze nebo tvrzení, směřuje k polarizaci názorů a nutí politika postavit se za některý z těchto pólů – pobízí k tomu póly ANO – NE. Při pohledu na uvedená interview jsem zjistila, že pokud je novinářem použita tato replika, respondent často nechce vyjádřit jasně své stanovisko, chce si ponechat prostor, aby nemohlo dojít např. v nějakém jiném interview k „překroucení“ výroku. Tazatel se pak snaží dosáhnout co největšího zpřesnění či rozvedení odpovědi a dochází k další sérii otázek, ať už doplňovacích nebo zjišťovacích.

PK: *Takže nemůžete říct, čím konkrétně jste si u pana Pečeného třeba těch 83 tisíc vydělal?*

IL: *Mám povinnost zachovávat mlčenlivost vůči svým klientům. Ale všechno je to o schopnosti ve složitých situacích najít taková řešení, která jsou přínosná pro klienta. Pokud dokážete pomoci ve sporu vyhrát a vrátit klientovi ukradený majetek v řádech desítek milionů korun, pak je naprosto normální, že je klient ochoten dobře zaplatit za kvalitní službu.*

PK: *Takový případ se vám stal?*

IL: *Ano.*

PK: *A nepovedlo se vám to náhodou na základě poznatků, které jste mohl získat jen jako vysoce postavený politik?*

IL: *A jakých, prosím vás? Já jsem osm let opozičním politikem a poslancem. A pokud máte pocit, že přicházím do styku s nějakými supertajnými informacemi, tak žijete na jiné planetě než já.*

PK: *Z jiné planety se může zdát, že právě takové informace může třeba člen komise pro kontrolu BIS celkem bez problémů získávat... [P14]*

V tomto případě položil novinář otázku tak, že pokud by respondent odpověděl záporně pomocí záporu NE, nebylo by potřeba ji dále rozvádět, ale pokud by odpověděl kladně, bylo by potřeba ji rozvést, přestože se jedná o otázku formálně zjišťovací. Respondent neodpověděl ani kladně, ani záporně, pouze svou odpověď opsal, proto chtěl novinář po politikovi konkretizaci jeho odpovědi a snažil se dobrat nějakého příkladu, na kterém by politik svou situaci demonstroval.

RK: *Miloš Zeman kromě toho, že podle něj budete chtít Paroubka převálcovat, prohlásil, že Jiří Paroubek je lepší premiér, než byl Špidla a Gross. Souhlasíte s ním?*

SG: *V každém případě je dobře, že Jiří Paroubek je úspěšný premiér.*

RK: *A vy jste byl úspěšný?*

SG: *Pokud jde o věcné hodnocení toho, co vláda pod mým vedením udělala, jsem přesvědčený, že ano. To se nemám za co stydět. Ale pokud jde o obraz na veřejnosti, tak nepochybně jsem byl méně úspěšný než Jiří Paroubek. To je fakt.*

RK: *Nevím, zda jste schopen nějaké veřejné sebekritiky - proč myslíte, že je úspěšnější než vy?*

SG: *Roli sehrála ta přímočarost, se kterou tam vstoupil. A taky neokoukanost tváře a zkušenosti, které si přinesl z komunální politiky i z reálného ekonomického života, kdy působil v manažerských funkcích. To je něco, co společnost dokáže ocenit. [P18]*

Repliky tohoto typu lze ještě dále členit, a to podle jejich struktury:

- replika obsahuje pouze jednu otázku zjišťovací

RK: *Takže opustíte US-DEU, pokud zůstane ve vládě Grosse? [P8]*

RK: *Přejete si, aby se Buzková jednou vrátila? [P17]*

MM: *Dalo by se říci, že se po vzniku nového kabinetu změnila atmosféra ve vládě? [P25]*

AK: *Jste pro zvýšení spoluúčasti pacientů? [P26]*

AM: *Nestane se, za přispění vašich politických protivníků, že na veřejnost bude vykonán velký tlak, aby ČSSD a KSČM splynuly také ideologicky?* [P27]

JG: *Máte pocit, že onen dialog s církvemi se vám podaří završit do voleb?* [P28]

AK: *Není pravda, že to programové prohlášení staví v bezpečnostní oblasti naroveň orientaci ČR na NATO a na evropský obranný systém?* [P38]

AK: *Považujete za korektní vyjednávání, při kterých je vládním poslancům nabízena „politická perspektiva“ za převlečení stranického kabátu?* [P42]

- replika obsahuje nějakou tezi, v návaznosti na ni je položena otázka

AK: *Také jste řekl, že kauza Kořistka poškodila dobré jméno ODS. Souhlasíte tedy, že váš předseda tím, že za panem Kořistkou poslal svého osobního tajemníka, ODS zostudil?* [P40]

AK: *Pojďme dál. Pan Topolánek vyslovil podezření, že ho policie odposlouchává, na to jste vy v televizi řekl, že nevíte, zda je to pravda. Dovolila by si policie odposlouchávat předsedu parlamentní strany bez vašeho vědomí? Tomu je dost těžké uvěřit.* [P41]

RK: *Řekl jste, že to bylo interpretováno i jako dodatečné odmítnutí rozšíření EU. Může mít třeba Turecko smůlu?* [P12]

AM: *Mimořádný ohlas, jestli tomu správně rozumím, mělo to, co vy prezentujete jako velmi jemnou úpravu trestního práva, ale lidé si to nejspíš přebrali tak, že Železný a NezDem chtějí, aby si každý mohl beztrestně zastřelit lupiče na svém území. Je to tak?* [P29]

PK: *Kdyby pokračoval současný trend, může sice ODS volby vyhrát, ale s ČSSD v zádech. Pak byste nemuseli mít dost mandátů, abyste mohli sestavit vládu jen s KDU-ČSL. Umíte si v takovém případě představit jakousi „oposmlouvu 2“ s Paroubkovou ČSSD?* [P15]

- replika obsahuje více otázek, jako hlavní je položena otázka zjišťovací

RK: *Takže za Grosse byla vaše pozice jednodušší? Lépe se vám za něj pracovalo?* [P22]

AK: *Hraje při vašem rozhodování roli to, že vláda vedená sociálními demokraty vás po půlročním působení na postu evropského komisaře nahradila Vladimírem Špidlou? Myslíte si, že to nebylo fér? Přetrvává ve vás pocit křivdy?* [P26]

(B) Replikou s hlavní otázkou doplňovací (D) se ptá politika na názor, ale nechá ho volně odpovědět, do polarizované odpovědi ho nenutí.

Tyto repliky lze také ještě dále členit podobným způsobem jako u předchozího typu:

- **replika obsahuje pouze jednu otázku doplňovací**

AK: *Co říkáte výroku, který v rozhovoru s Právnem vyslovil váš kolega z vedené KDU-ČSL Jan Kasal – že „mezinárodní terorismus jde úplně jinudy, než si to namalovali američtí generálové“?* [P38]

JP: *Co si myslíte o rovné dani, jak ji navrhuje ODS?* [P5]

- **replika obsahuje nějakou tezi, v návaznosti na ni je položena otázka**

RK: *Řekla jste, že politika je jen hra na šachovnici. Jak podle vás dopadne tato šachová partie?* [P7]

PK: *Ve sněmovně už jste tři roky, byl jste místopředsedou klubu. Čím to, že o vás na celostátní úrovni nikdo téměř nic neví?* [P23]

RK: *Řekl jste, že tu nejsou autority. Myslel jste, že nemáme žádné, nebo jen nedostávají prostor v médiích?* [P12]

- **replika obsahuje několik otázek, jako hlavní je položena otázka doplňovací**

PK: *Proč jste ale tuto kampaň dělal anonymně? Počítám, že jste spoléhal na to, že když se objeví plakáty bojující proti vládě z „občanské iniciativy“, zaberou v médiích i u lidí víc,*

než kdyby pod nimi byl podpis Ivan Langer, místopředseda ODS. Není to od vás slovy prezidenta Klause - trochu prázdné a falešné? [P14]

RK: *Za který z výroků by se měl premiér Gross omluvit vám? Který se vás dotkl nejvíce? [P6]*

(C) Tvrzení vyslovené novinářem s očekávanou odpovědí respondenta (T) – tato replika má formální rysy jako běžná oznamovací věta, novinář v ní vyslovuje nějaký fakt, tvrzení či vlastní úvahu na základě znalostí diskurzu respondenta. Není vyslovena přímá výzva k reakci, ale předpokládá se, že se politik k danému tvrzení, tezi, faktu nebo úvaze vyjádří a pochopitelně se tomu tak děje. Rozdíl oproti replice s otázkou je ten, že sekvence s replikami **T** mají spíše charakter dialogu dvou rovnocenných partnerů či „soupeřů“, zatímco sekvence s replikami interogativními jsou jakýmsi bojem o to, kdo má v rozhovoru navrch – novinář se snaží otázkami přimět respondenta k jasné odpovědi, ten se snaží často novináři dokázat, že dotaz není v dané souvislosti vhodně položený. Podrobněji budu tyto jevy rozebírat v kapitolách 4.1.5 a 4.1.6. Nyní uvedu ukázky tohoto typu repliky:

AM: *Od řady lidí včetně funkcionářů ČSSD jsem ale zaslechl, že není možné podceňovat účinnost návrhů ODS, především vyplácení 6000 Kč pro každého. A že lidé často dají na vnější stránku a nakonec možná poskytnou ve volbách hlasy ODS. [P27]*

AK: *Já se prostě snažím přijít na to, co ČSSD získala tou změnou, kterou sama iniciovala. A vychází mi, že minimálně z tohoto hlediska je teď její pozice vůči partnerům slabší, než byla ve vládě Vladimíra Špidly. [P34]*

RK: *Další věc, o kterou by po volbách mohlo jít, je návrh Milady Emmerové a Jiřího Paroubka na sloučení zdravotních pojišťoven. Tlustý k tomu řekl: "Slibujeme, že bychom tento destrukční zásah obrátili opačným směrem." [PXX]*

(D) Reakce novináře na odpověď nebo tvrzení respondenta (P) – tato replika nemá v rozhovoru speciální funkci, není nejspíše plánovaná (na rozdíl od předchozích uvedených replik) a novinář v ní pouze reaguje na nějakou odpověď, doplňuje svou otázku, případně se brání útoku respondenta. Protože tyto repliky nelze oddělit od jejich replikové dvojice, uvádím v příkladu celou delší sekvenci. Repliky tohoto typu jsou vyznačeny tučně.

MT: *Po Grossovi jsem měl pocit, že je třeba vystoupit. Potom vám musím říct, že mám rozečtenou knihu...*

RK: *Ne, počkejte.*

Je to Karel Pecka...

RK: *Ted' jste pochválil svůj projev...*

MT: *Ne, nepochválil. Chci říct, že mám během jednoho dne zážitky, které jsou velmi podobné. Malostranské humoresky Karla Pecky, které se shodou okolností odehrávají nejvíc právě v Nerudovce a na Jánském vršku, kde má ODS dnes své sídlo...*

RK: *Pane předsedo...*

Já odpovídám! Jako vždycky!

MT: *Tak znovu. Proti čemu se chystáte mobilizovat v roce 2006? [P11]*

RK: *Takže my bychom vyváželi pod značkou ČSR?*

JP: *Ale tak to není.*

RK: *Já to vůbec nemyslím útočně. Jen nevím, co tím myslíte.*

JP: *Zůstaňme u toho, že jsem to řekl jako nápad, který by mělo rozpracovat ministerstvo. Prostě využít té dobré značky Československa.*

RK: *Říkáte, že představu máte. Tak se vás jako premiéra ptám...*

JP: *Já ji mám, ale nevím, proč bych ji říkal, protože vy, cokoliv řeknu, budete považovat za hloupost.*

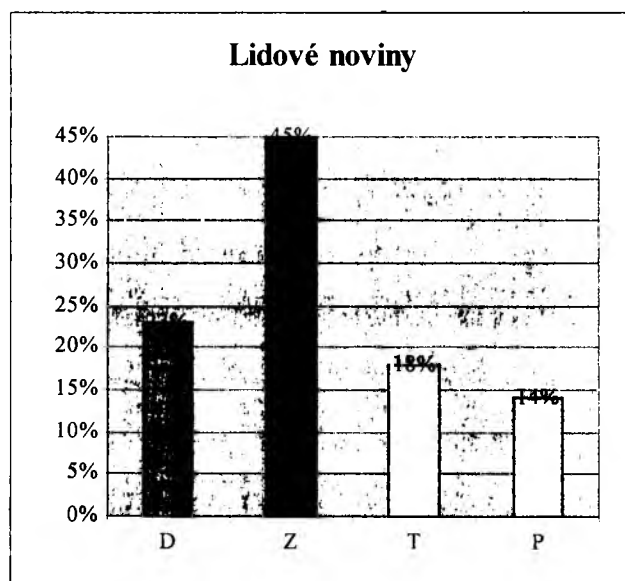
RK: *To není pravda, pane premiére.*

Ale samozřejmě je to tak. Můžeme přejít dál. [P20]

Když se podíváme na statistické údaje v tabulce 4.2.5, uvidíme, že většina novinářských replik má charakter otázky zjišťovací. Také nelze vždy přesně s naprostou přesností určit, do jaké skupiny replika patří, proto je nutné brát níže uvedené údaje jako orientační, mající nicméně vzhledem k uvedeným informacím určitou výpovědní hodnotu o charakteru interview.

Tabulka 4.1.5 Četnost jednotlivých druhů replik v textech Lidových novin

	D	Z	T	P
P1	9	16	13	7
P2	15	20	4	1
P3	16	17	6	4
P4	12	25	2	0
P5	7	12	7	0
P6	7	31	2	7
P7	9	16	4	5
P8	9	11	6	3
P9	8	22	4	8
P10	8	6	3	0
P11	2	6	9	9
P12	9	12	5	4
P13	6	14	12	5
P14	9	10	7	1
P15	5	8	8	1
P16	5	9	10	11
P17	8	22	6	2
P18	7	20	5	7
P19	10	25	10	8
P20	5	19	11	14
P21	5	15	6	13
P22	9	24	4	1
P23	5	10	5	1
	23%	45%	18%	14%

4.1.4 Porušování zdvořilosti v novinářových replikách

V politickém interview, které vyžaduje od novináře velkou jazykovou a formulační obratnost, nelze očekávat, že budou dodrženy všechny zdvořilostní maximy, jak je formuloval Leech (1983), podrobně o nich píše S. Machová, M. Švehlová (2001) nebo jejich většina, jak již bylo výše řečeno. (S. Čmejrková, 1999) V tom případě by se z rozhovoru stal místo peprného a zajímavého rozhovoru pouze suchopárný sled otázek a odpovědí, což by šlo proti smyslu mediálního dialogu, který je určen především pro čtenáře jako recipienta. Světla Čmejrková v tomto kontextu používá slovo *infotainment*, které vzniklo spojením slov *information* (informace) *and entertainment* (zábava), kde jsou obě složky navzájem propojeny (S. Čmejrková, 1999, s. 247). J. Jiráček a B. Köppllová chápou tento výraz spíše jako „novinářský postup, v němž požadavek zábavnosti (entertainment) dominuje nad informační kvalitou (information)“, což se podle nich projevuje celkovou trivializací témat. To se odráží v určité schematizaci a zevšeobecňování obsáhlejších tematických celků (J. Jiráček, B. Köppllová, 2003, s. 186). Tento výraz pak z hlediska politických interview chápou jako to, co dělá rozhovor zajímavým, poutavým pro čtenáře v rámci seriózní roviny žurnalistiky. Nevylučují se otázky osobního charakteru, ty by však neměly překračovat hranici slušnosti a zdvořilosti.

Zkoumala jsem, zda a jakým způsobem jsou dodržovány či porušovány zdvořilostní principy v politickém interview a nutno říci, že zdvořilostní maximy jsou vesměs porušovány, neboť obě strany se snaží, ať už asertivním, hlavně pak manipulativním typem komunikace, prosadit své záměry a přesvědčit novináře a také čtenáře o své pravdě. Podle S. Machové a M. Švehlové sice „asertivně komunikovat znamená mj. tvrdit a argumentovat“ a asertivně komunikující mluvčí směřují k respektování maxim kooperačního a zdvořilostního principu“ (Machová, Švehlová, 2001, s. 98), v praxi však platí, že asertivní jednání se se zdvořilostními principy příliš nekryje, spíše mezi nimi dochází ke konfliktům. Žánr politického interview se proto se zdvořilostními principy většinou příliš neztotožňuje. Nesnažím se o komplexní zhodnocení a sumarizaci porušování zdvořilostních maxim, spíše jsem se snažila demonstrovat několik nejčastějších příkladů porušování zdvořilosti v novinářových replikách v průběhu interview.

Příklady porušování zdvořilosti ze strany novináře (v textu je porušení zdvořilosti signalizováno tučným písmem a za ukázkou je uvedeno, jakým způsobem je zdvořilost porušena, např. které konkrétní maximy nejsou dodrženy):

PK: *Sám přiznáváte, že jste s Grossem působil jako pitomec. Ovšem s Paroubkem diskuse prohráváte také, až se vám směje...*

MT: *To je další mýtus. Já s ním prohrál jednu debatu, tu úplně první. Pokládám se za slušného člověka, a on mě opravdu zaskočil neuvěřitelnou agresivitou a několika fakty, které si v dané chvíli vycucal z prstu. Nechal jsem se rozhodit a výsledek dopadl špatně. Nicméně další debata dopadla zcela naopak. Přesto to média nechala běžet a dneska píšou, že jsem s ním všechny debaty prohrál. To mi připadá velice nefér. Je to jen přetiskování jeho velice neurvalých výroků. [P15]*

Zde novinář záměrně opakuje sebekritiku respondenta, která však působí nezdvořile, pokud ji vysloví novinář – ten tím porušuje především maximu ocenění a uznání, zvláště pak v druhé části repliky, kde respondenta vyloženě kritizuje za vedení diskusí s předním politickým protivníkem.

RK: *Říkáte, že je to věc mladí. Ale mladí Rumuni, Poláci či Maďaři takhle nereagovali. Proč myslíte, že se za vás mladí Češi stydí?*

LZ: *Mně nevadí, když vyjadřují svůj nesouhlas s dnešním establishmentem. Víte, to, jak je politika prezentována, to, s čím se mladí setkávají, to, že tady vypadáme jako báby rozhádané na trhu...*

RK: *To vypadáte.*

LZ: *Nezlobte se, ale to k té politice patří! My tak musíme trochu vypadat. Demokracie vytváří situaci bab rozhádaných na trhu. Ale neříká to nic o výsledcích politiky. A navíc, vy dobře víte, že pro novináře je mnohem zajímavější, když ty politiky při něčem přistihnou, než aby se psalo o tom, že jsme prosadili zákon o celoživotním vzdělávání. [P21]*

I zde je porušena maxima ocenění a uznání, novinářka si „nebere servítky“ a pojmenovává bez opisování fakt, že mladí Češi se stydí za své politiky. Pokud bychom tento fakt chtěli v interview pojmenovat zdvořile, zvolili bychom např. větu „co říkáte negativním průzkumům oblíbenosti politiků ze strany mladých lidí?“ Novinářka však volí tuto cestu záměrně nezdvořile a syrově, neboť to patří k charakteristickým rysům interview, která s osobnostmi vede.

AK: *Na vašem diplomu ale stojí, že jste zemědělský mechanizátor. A to vědecké pracoviště, kde jste působil, byl Výzkumný ústav zemědělské techniky. Neměl byste s touhle přípravou vylepšovat spíš nějaké předradličky?*

VT: *Dovolte mi, pane redaktore, abych vaše informace o mé přípravě doplnil: od druhého semestru na vysoké škole jsem se orientoval na obor, kterému se tehdy říkalo simulační modely dynamických procesů, což není nic jiného než počítačové programy napodobující určité systémy. Takže jsem souběžně studoval věci, jako je statistika, metody operační analýzy, způsob vyhodnocování různých systémů... To všechno je ekonomice velmi blízké.*

[P30]

I v tomto případě novinář porušuje zmíněnou maximu, a to tím, že se snaží vyvolat dojem jeho malé kvalifikace pro pozici stínového ministra financí.

PK: *Vy se ale nedohadujete jen s levicovým křídlem, Emmerovou a Škromachem, ale i s víceméně pravicovým kolegou Němcem. Konkrétně o úpadkový zákon. Takže to spíš vypadá, že vy jste ten rušivý element, že jste středem těch vládních půtek.* [P5] (opět porušení maximy ocenění a uznání)

Jak vidíme, v politických interview se nejčastěji setkáme s porušením maximy ocenění a uznání. Je to z toho důvodu, že ostatní maximy většinou nejsou v tomto typu interview realizovány – novinář zde nemá tu roli, aby chválil, projevoval politikovi velkorysost,

případně sympatii a účast. S maximou ocenění a uznání se v politickém interview potkáme jak v pozitivní, tak v negativní podobě.

4.1.5 Užití nejčastějších strategií tazatelem – novinářem

Pokud chce novinář sledovat svým interview určitý cíl, je potřeba, aby použil patřičných komunikačních strategií. Podle S. Machové a M. Švehlové (2001, s.XX) se jimi rozumí „kognitivní/rozumové i emocionální zpracování záměru, jak dosáhnout komunikačního cíle, jako komunikační postupy, které určují obsahovou i formální strukturu konkrétního textu, resp. výpovědi (výběr tématu, kompozici, techniku/ výstavbu textu a volbu jazykových prostředků)“. Mezi základní komunikační strategie podle autorek patří:

- dodržování maxim kooperace a zdvořilosti, také jejich záměrné porušování
- rozhodnutí mluvčího o způsobu vyjádření záměru komunikační funkcí
- rozhodnutí, jaký útvar jazyka (jazykovou varietu) mluvčí preferuje
- rozhodnutí, v jakém poměru mluvčí užívá prostředků verbálních a neverbálních

Při analýze politického interview je třeba vzít v úvahu fakt, že veškerá komunikace ze strany novináře je určena pečlivě promyšlenými strategiemi. V běžném spontánním dialogu strategie sice užíváme, ale víceméně v souvislosti s konkrétní komunikační situací, na kterou spontánně reagujeme. Promyšlíme, jaký cíl sledujeme, ale strategii volíme, jak uvádějí autorky publikace, často podle navyklého vzorce jednání. Dá se říci, že novinář – specialista na politické interview má přímo v popisu práce vymýšlet strategie, kterými získá od daného politika přímou odpověď třeba i na velice problematické téma. Jaké kvality by měl z pragmatického hlediska takový novinář mít, o tom jsem hovořila v kapitole 4.1.2.

Politická interview tak přímo svým zaměřením a oblastí, na kterou upínají pozornost, vyžadují od novináře schopnost v přiměřené míře vést komunikaci pomocí manipulativních strategií, neboť vlastnost uhýbat odpovědi nebo ji korigovat vlastním směrem je charakteristickým rysem politické mluvy. Tento jev, tzv. vyhýbavost odpovědí, je předmětem analýzy zejména v britské a americké lingvistice (zde se pro vyhýbavost

zavedl termín *agenda-shifting procedures* neboli manévrování), jak uvádí S. Čmejková (1999, s.255). Manipulativní strategie chápeme z pohledu novináře jako snahu (či způsob) dosáhnout určitého typu odpovědi, směřovat rozhovor k určitým tématům a „donutit“ respondenta odpovědět, prezentovat ho nějakým způsobem v médiích (Čmejková, 1999). Politik však na tyto strategie nechce (a ani nemůže, pokud chce zachovat svou „tvář“) reagovat při zachování kooperačního principu komunikace (Machová, Švehlová, 2001) a v souladu se svým postojem volí strategii reaktivní (viz kapitola 4.1.9).

Kapitola nese název **Užití nejčastějších strategií tazatelem – novinářem**, ve své podstatě však jde většinou o strategie manipulativní, neboť se snaží drobnými a leckdy nenápadnými prvky donutit respondenta jednak k seriózní reakci na problematické otázky, jednak ho vyvést z rovnováhy a zpochybnit jeho stanovisko. Dále tedy budu operovat s pojmem *manipulativní strategie*.

V běžné neformální a neinstitucionální komunikaci by manipulativní strategie neměly být ve většině případů přípustné, jakýkoliv dialog by měl být založen na asertivních principech, v politickém interview však nalézají určité ospravedlnění. Interview, ze kterých jsem vycházela, je vedeno s řadou problematických osobností, které téměř neumějí jasně a přímo odpovědět. Troufám si proto tvrdit, že některé (s důrazem na toto slovo) z manipulativních strategií jsou zde namístě.

Princip interview (mohli bychom v souladu s McQuailem, 1999, aplikovat na veškerou masmediální produkci) ve své podstatě manipuluje se čtenářem – recipientem, neboť je zcela na novináři, jaké otázky pokládá respondentovi a jakým způsobem směřuje k nějakému výslednému obrazu respondenta v médiích. Za manipulující ve vztahu k recipientovi by se také dal označit fakt, že je zcela na novináři, jaké redakční úpravy na rozhovorech udělá během jeho transkripce do psané podoby, jaký jazyk zvolí apod. (J. Hoffmannová, 1992). V jednom z interview LN [P20] je uvedeno, že autorizace rozhovoru není běžná a je uskutečněna pouze na základě předchozí domluvy s respondentem.

Protože je analyzovaného materiálu velké množství, uvádím u každé ze strategií v tomto i následujícím oddíle pouze příklady, které nesou jejich výrazné znaky. Výběr ukázek tedy neznamená, že jsou strategie užity pouze na citovaném textu, ale že daný text

je z našeho pohledu nejvýraznější. Ještě jedna poznámka: protože jde z pragmatického hlediska o texty komplikované, jsou strategie leckdy kombinovány nebo následují bezprostředně po sobě, aniž lze replikové dvojice od sebe oddělit. Proto se stává, že v jedné ukázce odkazují kromě té, pro níž byla určena, také na jednu nebo více strategií jiných. Přiřazení může být tedy občas chápáno jako orientační, volím vždy část rozhovoru, kde je daná strategie jasně exemplifikována. Prakticky nelze vydělit z celého kontextu rozhovoru pouze kratičkový úryvek, proto volím raději méně ukázek, ale jejich delší části, aby mohl být dán důraz na zapojení určité strategie v kontextu rozhovoru, případně její vliv na další vývoj rozhovoru atd.

V materiálu, který považuji za reprezentativní vzorek politického interview našeho současného denního tisku, jsou užity především tyto strategie:

- **Ironie** – nutí respondenta reagovat, snaží se vyvést ho z konceptu, případně ztratit jasnou kontrolu nad svými reakcemi a dostat se v dialogu do krajní pozice.

Nelze zachytit všechny náznaky ironie, neboť jsou v mluveném dialogu převážně dány spíše modulací otázky a druhem kadence než explicitním jazykovým vyjádřením. Proto je ironie v novinovém přepisu interview obtížně identifikovatelná, některé signály zde nicméně lze nalézt. V textu jsou vyznačeny tučně.

RK: *V roce 1998 ODS mobilizovala proti levici, v dalších volbách proti sudetoněmeckému nebezpečí, teď na podzim proti polistopadové normalizaci. Takže proti čemu se chystáte mobilizovat v příštích volbách?* - slovo mobilizovat je ve spojení s volbami přehnané a novinářka tím dává ironicky najevo, že program ODS si pokaždé před volbami vybere něco, proti čemu se rozhodne bojovat a postaví na tom svou kampaň.

MT: *Vždy je proti čemu mobilizovat.*

RK: *No právě. Takže proti čemu tentokrát?*

MT: *Něco vymyslíme. Jestli vám stačí tahle odpověď.*

RK: *Nestačí. Určitě to už máte vymyšleno, volby jsou za rok. [P15]*

RK: *Takže na Hodonínsku nikdo nevstoupal do KSČ a vy jste tam tím pádem vstoupil?*

MK: *No... Byl to docela zajímavý pokus. Já jsem prostě nabyl pocit, že je potřeba to změnit. Protože v Hodoníně ti disidenti chyběli, tak jsem si říkal, že to zkusím zevnitř. Ale zjistil jsem, že to nejde.*

RK: *Už se těším, až mi někdo řekne jiný důvod, než že vstupoval proto, aby stranu změnil. A místo toho třeba přizná, že to udělal ze strachu nebo kvůli kariéře.*

MK: *Samozřejmě když ten člověk dělal v zahraničním obchodě a jezdil po světě, tak tam vstoupil kvůli kariéře. Ale já jsem seděl doma a dělal jsem ve výrobě.*

RK: *Jak v praxi vypadala vaše snaha stranu změnit?*

MK: *Jak to vypadalo v praxi? Tak soustředil jsem se hlavně na odbory. Dokonce jsem měl někdy zakázáno chodit na konference. Dostával jsem se tam pod cizím jménem.*

RK: *Byl jste takový odborářský disident? – slovo disident v kontextu s působením v předlistopadové KSČ má jednoznačně ironický nádech*

MK: *Byl jsem důvěrník. A když jsem chtěl být v nějaké vyšší funkci, tak mi to vždycky zakázali. Možná to bylo i tím, že můj otec byl taky v KSČ, ale po roce 1968 ho vyšoupli a já jsem to měl v kádrových posudcích. Prostě odjet jsem nemohl nikam a jako dělník jsem se hodil. [P6]*

AK: *Proto jste vyrukovali s tím **půvabným** slůvkem grosstapo?*

MŘ: *Pane redaktore, za první: lidé, politiky nevyjímaje, mají sklon vyjadřovat se v analogiích, nadsázkách a zkratkách. A pokud v dnešním mediálním světě chcete na něco upozornit, musíte použít dostatečně zřetelné a úderné slovo, jinak si toho nikdo nevšimne, za druhé –*

AK: *Promiňte, já jsem si taky myslel, že jde o nechutnou nadsázku, jenže z toho omylu mě vyvedl váš místopředseda Petr Bendl, když řekl: „Vystupujeme proti všem snahám zapáchajícím totalitou, komunismem a nacismem.“ Takže se ptám: v čem se česká policie chová jako gestapo? Vraždí lidi, mučí je?*

MŘ: *Když dovolíte, tak to dokončím. Za druhé, řekněme si, co znamená pojem gestapo, nebo StB, prostě tajná policie? Pro mne znamená zvlí a nekontrolovatelnost. A tvrdím, že*

když se podíváme na to, jak se vyvíjela naše policie za ministrování Stanislava Grosse, tak tam tu tendenci jasně uvidíme. P Říman

▪ **Napadání respondenta** – novinář zaujme útočný postoj vůči respondentovi. Tento postoj lze použít většinou jen jednou, maximálně dvakrát za rozhovor, protože by se mohlo stát, že politik během rozhovoru odejde nebo že nebude ochoten spolupracovat. Slovo *útočný* zde pochopitelně neznamena, že ho začne z něčeho obviňovat, to by bylo příliš okaté a od novináře velice nekorektní. Jedná se spíše o to, že novinář respondenta nepřímo nařkne z nějaké negativní vlastnosti, kterou daná osobnost podle jeho názoru má, a ta se pak musí s nastalou situací nějak vyrovnat, jde do protiútoku, obrany apod. Útočné repliky novináře jsou vyznačeny tučným tiskem.

RK: *Vy si pořád ještě nemyslíte, že jste neschopný politik?*

SG: *To nechám na komentátorech, kteří mě dokáží ohodnotit věcmi, o kterých já mnohdy nemám tušení. (ironie ze strany politika na adresu komentátorů)*

RK: *Z čeho soudíte, že jste schopný? Nějaký důvod, proč v politice zůstáváte, asi máte.*

SG: *A kde jste slyšela, že mám o sobě a svých schopnostech nějaké přehnané mínění?*

RK: *Tak jinak byste snad nezůstával v politice. Pokud byste si myslel, že jste neschopný, tak byste doufám odešel.*

SG: *Rozhodně nepatřím k lidem, kteří by o sobě na veřejnosti hovořili v superlativech. Nemám to rád, když se někdo vychvaluje. Takže to ode mě nečekejte. [P18]*

AK: *Vy jste dokonce kdesi řekl: "Zjišťuji, že většina voličů si v této chvíli vládu sociálních demokratů a komunistů přeje." Pokud je to pravda, neměli by voliči mít to, co si přejí?*

VT: *Na to mohu říct jedině: Jestli se náš národ nepoučí z historie, z toho, co se odehrálo v roce 1946 a v roce 1948, tak si ji prožije znovu.*

AK: *To jste říkal taky - že jsme v podobné situaci jako v roce 1946 -*

VT: *Ano, to jsme.*

AK: *- takže nejste jen amatérský ekonom, ale i amatérský historik. Profesionální historik by vám určitě vysvětlil, že to srovnání je naprosto nesmyslné. Jednak proto, že volby v*

roce 1946 nevyhráli sociální demokraté, ale komunisté... a hlavně proto, že už neexistuje Sovětský svaz.

VT: Já přesto trvám na tom, že to srovnání je případné, protože to, co se stalo v roce 1948, se stalo v důsledku kolaborace sociálních demokratů s komunisty. A dnes se ta situace opakuje, byť zatím v opačném gardu. [P30]

▪ Jasná, ale **schematizující otázka na složité téma** – politické interview v denním tisku je problematické tím, že není možné o některém tématu pohovořit stručně a zároveň ho přitom plně vysvětlit. Toho pochopitelně využívá novinář a schematičnost odpovědí, ke které v důsledku toho dochází, obrací v neprospěch respondenta.

RK: *Myslíte, že předrevoluční komunistická strana byla lepší než porevoluční? V KSČ jste byl, po revoluci jste ji chtěl reformovat, nepodařilo se, tak jste odešel. A s tou dnešní byste nespolupracoval. Z toho mi vyplývá, že ta předrevoluční vám připadá lepší.*

MK: *To není přesné vyjádření. I v té předrevoluční KSČ jsem byl jedním z těch, kteří intenzivně kritizovali tehdejší vývoj, za což jsem si vysloužil v roce 1988 návrh na vyloučení. Možná jsem v době před listopadem v sobě nenašel dostatek odvahy a energie, ale především politická situace nebyla taková, abych mohl tak razantně o reformě komunistické strany mluvit tak, jak jsem o ní mluvil na začátku roku 1990.*

RK: *Dám vám ještě jednu stejnou otázku a odpovězte jednou větou. Která strana byla horší? – novinářka jistě tuší, že nelze jednoduše odpovědět na takto (pro respondenta) složitou otázku, přesto však trvá na jednoznačné a stručné odpovědi*

MK: *Z hlediska demokratických mechanismů a vlivu na společnost jednoznačně horší dopad mělo fungování komunistů před rokem 1989. Dnes je v KSČM celá řada lidí, kteří jsou perspektivními partnery do budoucna. Tedy pokud KSČM pochopí, že nemůže ve svém vývoji ustrnout.*

RK: *Byla z jiných hledisek v něčem lepší předlistopadová komunistická strana?*

MK: *Já myslím, že se mě snažíte dostat do odpovědi, kterou ani neočekáváte. [P6]*

▪ **Důsledné vyžadování odpovědi na otázku, resp. vyčerpání tématu** – při této strategii novinář tak dlouho klade otázky, až dosáhne z jeho pohledu vyčerpávající odpovědi. Vyčerpávající odpověď znamená, že novinář svými otázkami dosáhne odpovědi, které chce k danému tématu slyšet. Dokud se k nim nějakým způsobem nepropracuje, stále se dál vyptává na dané téma a krouží kolem toho, čeho by chtěl u respondenta dosáhnout. Tyto novinářovy repliky jsou označeny hvězdičkou.

***RK:** *Vás nezajímá, jestli se Jiří Paroubek chce spojovat s KSČM?*

VF: *Ne, nezajímá. Jak vám mám odpovědět, když pořád platí bohumínské usnesení?*

***RK:** *Bavili jste se s Paroubkem o tom, zda nechce bohumínský zákaz zrušit?*

VF: *Zatím to není na programu dne. Nemyslím, že všechny věci, které jsem slyšel od premiéra Paroubka, jsou aktuální. On to vždy relativizuje. Za pět let, za devět let... Tak ano, tak se o tom bavme za pět let. Teď ta otázka není na stole.*

***RK:** *Ale ono je to reálné už proto, že je vládní krize, respektive Paroubek s Kalouskem mají mezi sebou ostré spory. Kalousek říká, že si Paroubek bude muset vybrat, jestli bude spolupracovat se zločineckou organizací...*

VF: *My nejsme zločinecká organizace.*

RK: *Cituji Kalouska.*

VF: *Jistě si umím představit, že budeme hlasovat pro vládní zákony i bez toho, že by se rozpadla vládní koalice.*

***RK:** *Pojďme se bavit o situaci, která reálně hrozí.*

VF: *Ale to nehrozí KSČM! To hrozí vládní koalici!*

RK: *Panebože, to je snad jasné.*

VF: *Tak ať si to řeší vládní koalice. My nejsme na tahu. Nemůžu vám například říct, jestli bychom Paroubkovi pomohli schválit rozpočet, protože jsem ho ještě ani nečetl. Buďte vůči mně aspoň slušná. Fakt. Docela bych poprosil o to, abyste vůči mně byla slušná.*

***RK:** *Shrňme to. Názory Paroubka na KSČM vás nezajímají...*

VF: *Zajímají! Zajímá mě to!*

RK: *Já vám pustím záznam, když chcete, abych k vám byla slušná. Říkal jste, že vás to nezajímá.*

VF: Zajímají mě, ale budu se k nim vyjadřovat, až to řekne v reálném čase. O reálném čase on nemluvil. [P19]

**AM: Od minulé soboty ODS vehementně přesvědčuje veřejnost, že se změnila a teď už bude stranou, která je ještě sociálněji než sociální demokracie. Je to ve vašich očích splnění kritéria, že se občanští demokraté mají přihlásit k sociálnímu státu?*

JP: Pokud je to tak, jak oni teď říkají, tedy že jsou pro všechny, bylo by dobré, aby se přihlásili k zásadám evropského sociálního státu. Určitě nás podpoří například ve Sněmovně při projednávání Zákoníku práce, určitě jim nebude činit žádné problémy zachování postavení odborů v podnikové sféře. Nebude jim činit žádné problémy ochrana zájmů pracujících. Já si myslím, že se to ukáže na praktických činech.

**AM: Vy jste sice politik převážně vážný, teď ovšem mluvíte ironicky, ale čtenář to nepozná, protože vás nevidí ani neslyší. Odpovězte proto prosím otevřeným textem bez ironického podtextu: věříte, že se ODS stala sociální stranou?*

JP: Já si myslím, že to je jenom úhybný taktický manévr. Tato politická generace ODS je neúspěšnou generací na centrální úrovni a zoufale se snaží, aby uspěla. Jsou ochotni udělat cokoliv. Verbálně. Protože pak zjistí, že zdroje na jejich dobrodružnou politiku prostě nejsou. [P27]

V druhé uvedené ukázce není otázek velké množství, pouze dvě, ale obě směřují k jednomu tématu. Respondent vlastně odpovídá už první svou replikou, ale novinářem je nám odhalena ironie, kterou my pouhým přečtením nemůžeme odhalit, neboť je k tomu potřeba vnímat nonverbální a paraverbální jevy při mluvě respondenta.

▪ **Vyvození závěru z odpovědi respondenta (případně reformulace jeho myšlenky) a její formulace do otázky** – novinář shrnuje obsah výroku respondenta a tímto shrnutím položí otázku. Manipulativnost této strategie spočívá v tom, že novinář při shrnutí nebo reformulaci často jemně změní význam respondentova výroku nebo názoru. Ten pak pochopitelně repliku novináře opravuje a vzniká konflikt. Reformulace je vytištěna v ukázkách tučně.

RK: *Myslíte si zpětně, že jste na premiéra přece jen neměl věk?*

SG: *Kdyby před tím rokem, kdy se rozhodovalo, co bude po odchodu Vladimíra Špidly dál, byl na scéně Jiří Paroubek, tak bych toto řešení určitě zvolil. Ale v té době Paroubek odváděl vynikající práci na pražské radnici a v ČSSD bylo velké množství lidí, kteří ho - jemně řečeno - nerespektovali. Už ten krok, že jsem mu tehdy nabídl funkci ministra, vyvolal v ČSSD velkou nevoli. Ale z pozice designovaného premiéra mi do toho nikdo v zásadě nemohl mluvit. Kdybych ho ale tehdy navrhl na premiéra, nešlo by o moji výsostnou pravomoc. A takový návrh by tehdy bylo prakticky nemožné prosadit. Já jsem tehdy prostě neměl moc na vybranou, zda výzvu na funkci premiéra přijmout, či nikoli. Samozřejmě být to v dnešní době, kdy je okruh lidí přece jen širší, tak bych se taky rozhodoval jinak.*

RK: *Jinými slovy - pro pětatřicetiletého člověka je funkce premiéra příliš velké sousto?*

SG: *Myslím, že pro pětatřicetiletého člověka je příliš velké sousto být premiérem v době, kdy na tuto pozici přicházíte v krizi. A já jsem na tuto pozici přicházel ve chvíli, kdy měla ČSSD po drtivě prohraných volbách. Takže jsem měl velmi obtížnou startovací pozici. Jiří Paroubek nastupoval v době, která byla zhruba srovnatelná, ale díky jeho kvalitám se to prostě podařilo.*

RK: *Nedávno jste prohlásil, že jste se dostával do vlivů, o kterých jste neměl ani tušení.*

SG: *Tak když se dostanete na určitou úroveň, určitě se kolem vás shlukují lidé, kteří hovoří o nejušlechtlejších zájmech, ale vyznat se v tom shluku lidí je velmi obtížné. To je průvodní jev každého vzestupu. [P18]*

RK: *Odcházíte z politiky. Opravdu cítíte úlevu?*

PB: *Tu úlevu cítím v poslední době hodně silně, protože teď prožívám období, které mě velmi baví. Nemusím se totiž tolik věnovat stranické politice, nemusím usilovat o místo na kandidátce, nemusím ve své ministerské funkci dělat kroky, které by měly vést k tomu, aby mi pomohly ve volební kampani...*

RK: *Prostě se nemusíte chovat populisticky...*

PB: *To znamená, že se můžu plně věnovat práci na ministerstvu, která mě baví a kterou jsem vždy měla ráda. A můžu se snažit uskutečňovat řadu věcí, na které bych si možná úplně netroufla v okamžiku, kdy bych měla v příštích volbách kandidovat. Díky tomu, že nekandiduju, mám dnes úplně uvolněné ruce. [P22]*

AK: *Proč jste tu premiérovu nabídku nepřijal?*

PT: *Podívejte se, za prvé, teď jsem někde ukotvený, před rokem jsem začal budovat firmu, té firmě se daří a já po mnoha letech plných vypětí a stresu žiju klidně a pohodově. Za druhé, vstup do politiky pro mne má smysl jedině tehdy, když si budu myslet, že mohu aspoň trochu přispět k pozitivním změnám v této zemi. K její modernizaci, ke zlepšení její politické kultury. Teď stojím před dilematem: na jedné straně je tu určitá příležitost, na druhé straně je zde stále otázka, zda to není hlavně o obličejích, respektive o popularitě, jak říkáte. A jestli to tedy stojí za tu oběť.*

AK: *Čili jste odmítl proto, že nemáte pocit, že byste mohl věci nějak ovlivnit?*

PT: *V omezeném čase, který jsem měl k dispozici, jsem si to vyhodnotil tak, že česká politická scéna je teď natolik zakonzervovaná, že v ní je jen minimální prostor pro změny. Myslím, že premiér pochopil, o co mi jde, a chce o tom ještě mluvit; já jsem k té diskusi připraven. [P26]*

AM: *Mimořádný ohlas, jestli tomu správně rozumím, mělo to, co vy prezentujete jako velmi jemnou úpravu trestního práva, ale lidé si to nejspíš přebrali tak, že Železný a NezDem chtějí, aby si každý mohl beztrestně zastřelit lupiče na svém území. Je to tak?*

VŽ: *Pokud ho zastřelí a ví, že ho střílí jenom proto, že je to lupič, a prokazatelně ví, že ten lupič je neozbrojen, pak si myslím, že nemáte pravdu. Modelujte situaci, že jste doma se svými dětmi a vlezte tam maskovaný lupič. Vy máte legálně drženou zbraň vedle sebe. On sáhne do kapsy. Co udělat?*

AM: *Už jste tento příklad uváděl. Že byste vystřelil, aniž byste přemýšlel, co dál.*

VŽ: *Vy nemůžete myslet v tom okamžiku. Já příliš dobře střílím... [P29]*

▪ **Přerušování odpovědi respondenta** – novinář zasáhne do repliky respondenta a buďto ji dopoví, nebo na ni reaguje dříve, než ji respondent stačí dopovědět

RK: *Miroslav Kalousek o vás včera zase říkal, že jste zločinecká organizace. Jste už vůči těmto výpadům rezistentní, nebo si říkáte, že kdybyste ho případně žalovali, tak to stejně nevyhrajete, protože on má vlastně pravdu?*

VF: *Nemá pravdu a bráníme se. Já jsem teď za vámi přišel pozdě, protože jsem ještě zašel na tiskovou konferenci, abych tento výrok označil za neústavní a protiprávní. Řekl jsem, že se buď omluví, anebo ho budu muset považovat za hulváta bez minimálního právního vědomí. KSČM je legální strana a Kalouskův výrok je čiré zoufalství, protože nové vedení ČSSD a vláda neplní požadavky KDU-ČSL a...*

RK: *...a naopak spolupracuje s KSČM?*

VF: *My podpoříme každý návrh zákona, ať ho předkládá kdokoli, když bude v souladu s naším volebním programem. My se nikomu nepodbízíme, my nikoho neprosíme.*

RK: *Nevím, proč hned přecházíte do útoku. Já jsem neřekla ani slovo o podbizení. Ale Jiří Paroubek se s vámi snaží sblížit. Říká, že je třeba komunisty odtabuizovat... Mluvil jste s ním o tom?*

VF: *Jeho partnerem je v současné době předseda Grebeníček. [P19]*

VZ: *Za prvé: my stávajícím důchodcům zachováváme současné důchody a k 1. lednu 2007 je chceme zvýšit v souvislosti s přechodem na 15procentní sazbu DPH. Za druhé: lidem nad 55 let garantujeme zachování současného nároku. Za třetí: těm, kteří půjdou do důchodu za 30 nebo za 35 let, nabízíme důchodový systém se třemi pilíři. Prvním pilířem je rovný důchod na úrovni 20 až 25 procent budoucího průměrného platu -*

AK: *- což bude v kupní síle odpovídat asi tak dnešním čtyřem tisícovkám, že?*

VT: *Zřejmě jste jasnovidec, pane redaktore, když víte, jaký bude průměrný plat za 30 let. Já, když dovolíte, budu pokračovat vážně. Druhý pilíř je tzv. bonus za vychované děti - navrhuje, aby ty děti mohly desetinu ze sociálního pojištění, které budou platit státu, nasměrovat na své rodiče. A třetí pilíř naší koncepce je státní podpora pro dobrovolné důchodové připojištění. [P30]*

▪ **Otázka „mimořádně“** – leckdy s ironickým podtextem; novinář položí nenápadnou otázku, zdánlivě bezvýznamnou, respondent by nemusel odhalit její druhý smysl v dané replice. Otázka zapojená do repliky je znázorněna tučně.

AP: *Co vy si myslíte například o homosexualitě? Jsou gayové úchylní?*

MK: *Absolutně ne. To není vaše volba. S tím se člověk narodí.*

AP: *Máte s gayi osobní zkušenost? Máte nějakého přítele homosexuála?*

MK: *Mám několik přátel mezi nimi... (zarazí se) Co myslíte tou "osobní zkušeností"?*

AP: *Odpovězte, jak myslíte...* – novinářka zde dává najevo, že její replika byla dvojsmyslná, protože v jiném případě by onu „osobní zkušenost“ vysvětlila.

MK: *Mám několik přátel, o kterých vím, že jsou to homosexuálové. Nemám žádnou osobní zkušenost s homosexuály. [P3]*

▪ **„Chytání za slovo“** – velice oblíbená novinářská strategie, ve které však existuje tenká hranice mezi tím, co je ještě pro respondenta únosné. Tzv. slovíčkaření spočívá v bazírování na sebemenším detailu toho, co člověk (respondent) řekl a hlídání toho, zdali si nějaké dva výroky téže osobnosti neodporují. Problematičnost této strategie tkví v tom, že většina z respondentů někdy řekla protikladné názory a je jen na novináři, zda je bude chtít proti němu použít.

Pokud tuto hranici novinář překročí až irelevantním slovíčkařením, změní tím i postoj respondenta k dalším dotazům v interview. V přiměřené míře může jít o strategii velice účinnou, neboť se snaží přimět politika k uvědomění všech možných vyložitelných významů, které jeho výrok může mít. V uvedených příkladech je tato strategie signalizována tučným tiskem.

RK: *Přejdu k tématu novinářů. V čem chcete změnit tiskový zákon? Řekl jste, že se chcete nechat inspirovat Rakouskem, tedy byste chtěl, aby u nás fungovaly také tiskové soudy. Přičemž v Rakousku tiskové soudy nefungují.*

JP: *Tiskoví soudci jsem řekl. To nějaký váš kolega trošku zkomolil.*

RK: *Tiskoví soudci u nás fungují.*

JP: *Já sám jsem nezažil, že by fungoval nějaký specializovaný soudce.*

RK: *Třeba pražská soudkyně Stamidisová. – novinářka v tomto případě chytá respondenta za slovo, resp.za výrok, který pronesl v souvislosti s Rakouskými tiskovými soudy. Záměrně pak politika do výroku zamotává, aby mohla použít triumfu v podobě důkazu o existenci tiskových soudců.*

JP: *To je možné, že je na mediální kauzy, ale není to podle zákona. Já nechci vykládat nějaké detaily, to nemá smysl. Já si to ani nepamatuji. Já myslím, že kdyby se vzal "přes kopírák" ten rakouský zákon a promítl se do českých podmínek, tak by mi to naprosto stačilo. [P20]*

MT: *Pořád doufám, že zvítězí dlouhodobá seriózní diskuse a volby vyhraje natolik, aby bylo možné realizovat pozitivní změny. Pro mě je koalice se socialisty poté, co předvedli poslední tři roky, téměř nepřijatelná.*

PK: *Téměř nebo úplně?*

MT: *Teď slovíčkaříte, ale pro mě osobně je možná nepřijatelná absolutně. A myslím, že těch devět lidí tvořících dnešní vedení ODS, má názor totožný s mým. [P15]*

▪ **Vytržení výroku respondenta z kontextu** – tato strategie by mohla dostat přívlastek „unfair“, neboť v ní novinář bere osamocený výrok vytržený z kontextu a staví ho do pozice zásadního a klíčového tvrzení.

AK: *Další téma: Občanská demokratická strana, kterou jste založil a jejímž jste nyní čestným předsedou, bude mít letos volební sjezd. Pan Topolánek už oznámil, že se bude opět ucházet o funkci předsedy. Změnil jste v uplynulých dvou letech svůj názor na něj? Umíte si ho představit jako případného premiéra, nebo je pro vás stále falešný a prázdný?*

VK: *Pane redaktore, překvapuje mne, že vy, kterého považuji za seriózního novináře, můžete používat vědomé nepravdy. Každý ví, že výrok, který jsem napsal do svého mobilu a který někdo neférovým způsobem přečetl, se týkal jednoho projevu pana Topolánka,*

nikoli jeho osoby. Všichni to vědí, vy to jistě víte také, a přesto se dopouštíte takového mimořádného faulu. Myslím, že to nemáte zapotřebí.

AK: *Máte pravdu, pane prezidente, ten posun ode mne nebyl fér. Omlouvám se. [P31]*

Zde novinář evidentně zkusil použít výrok vytržený z kontextu záměrně a zjišťoval, jak na něj bude respondent (v tomto případě prezident republiky) reagovat. Protože se setkal s vyloženě negativní a podrážděnou reakcí a protože si byl vědom svého jednání, raději se omluvil, aby mohl být realizován další průběh rozhovoru.

▪ **Několik postupně rozvíjejících replik** – novinář si jednou nebo více otázkami připravuje půdu pro zásadní a důležitý dotaz, který by bylo ožehavé položit přímo, proto volí raději nejdříve nepřímé otázky, které se postupně zpřesňují a míří tam, kam novinář chce. Tyto repliky jsou v textu číslovány – 1. replika znamená počáteční, další repliky jsou rozvíjející.

1. **RK:** *Vyjednává se vám s Jiřím Paroubkem lépe než se Stanislavem Grossem?*

MK: *Nemohu říct, že se mi s Grossem jednalo špatně. Úplně jednoduchá odpověď neexistuje. Protože s každým se jedná jinak. Nechtějte po mně, abych říkal, že je to kvalitativně lepší, nebo horší.*

2. **RK:** *Čí způsob vám více konvenuje?*

MK: *Přiznám se, že snáze rozumím Jiřímu Paroubkovi. Lépe se při tom jednání orientuji.*

3. **RK:** *Orientujete se i v jeho názorech na komunisty? – zde se novinářka dotýká ožehavého tématu, na které se replikami připravila.*

MK: *To je jednoduché. Tam s ním nesouhlasím.*

RK: *Vždy jste byl přecitlivělý na otázky týkající se komunistů a...*

MK: *Proč říkáte zjevné nepravdy? Já nejsem přecitlivělý! My jsme citliví!*

RK: *Už si budu dávat pozor na jazyk. Tak jste byl vždy citlivý.*

MK: *Děkuji.*

RK: *Prosím. [P13]*

1. **RK:** *Ještě k Jandákovi. Jak ho hodnotíte? Je po Pavlu Dostálovi dostatečně noblesní ministr?*

ZŠ: *Je otázka, co je to noblesní.*

2. **RK:** *Tak vezměme jeho slovník. Líbí se vám, když ministr kultury říká, že premiérova slova sedí jako prdel na hrnec?*

ZŠ: *No, slovník Jandáka určitě není slovník intelektuála. Ale to, co řekl o Paroubkovi - víte, že to bylo trefné porovnání? Tomu lidi rozumí.*

3. **RK:** *A jak podle vás lidé vnímají, když vidí starou fotku Jandáka v NEI-Reportu, na níž se objímá s nahými ženami?*

ZŠ: *Já myslím, že u každého umělce by se našly takovéto zážitky z minula. Každý žijeme nějakým způsobem života.*

4. **RK:** *Co si myslíte o tom, že si Jandák ani nepamatuje, jestli podepsal antichartu, protože byl příliš opilý? – zde se opět novinářka dostala postupně až k ožehavému tématu, jakým je podpis anticharty.*

ZŠ: *Tak že byl tak opilý, tomu můžu věřit. Nakonec v té době to byl mladý kluk... Ale myslím, že lidé mají být posuzováni podle svých schopností. Tohle vytahovat na světlo je jen taková berlička pro ty, kteří nemají jiný argument. Pro ty lidi je to i po letech trauma...*

[P17]

1. **AM:** *Po volbách byste tedy v případě, že budete pověřen sestavením vlády, začal budováním velké nebo duhové koalice. Řekněme, že se to nepodařilo. Dalším krokem by pak byla menšinová vláda a soudím, že byste nejdříve nabídl všem ostatním stranám ve Sněmovně, aby vaši vládu podpořily. Je to tak?*

JP: *Určitě bych to tak udělal a tady by byla možnost pro ty strany, které si říkají demokratické, aby přispěchaly s pomocí tak, aby vláda ve Sněmovně získala podporu. A pokud to neudělají lidovci a ODS, tak bychom samozřejmě jednali s tou další politickou stranou, která by byla ve Sněmovně. Zjistili bychom podmínky, a pokud by ty podmínky byly přijatelné, tak bychom na to přistoupili.*

2. **AM:** *To jste řekl velmi cudně. Každý tuší, že tou další stranou je KSČM, což je dost velké jablko sváru ve veřejnosti. A často vyslovovaná otázka zní: pokud byste tento krok*

udělal, kde je záruka, že soc. dem. by se pak nestala rukojmím KSČM? – k tomuto tématu (otázka spolupráce s komunisty) novinář jednoznačně mířil už první replikou, ale zatím v ní ještě o tomto tématu nehovořil přímo.

JP: *To je expresivně vyjádřeno. Co je to rukojmí KSČM?*

AM: *Byli byste závislí na tom, co vám KSČM schválí. [P27]*

1. **AP:** *A jsme u eurokomisaře. Téma Vladimír Špidla a český eurokomisař mi připadá jako skoro osudový příběh. Navrhl jste Kužvarta, při jeho odstoupení jste dokonce fyzicky zkolaboval. Teličku jste osobně prosazoval - a teď se ho zbavujete.*

VŠ: *Ten příběh nepochybně existuje. Pan Telička ale byl jmenován do Prodiho komise, toto jmenování končí a on to dobře věděl. Teď nastala jiná situace. Vláda musí sledovat zájem*

České republiky. Podíváte-li se na jednotlivé eurokomisaře, všichni jsou to aktivní politici, politicky silné figury. A já jsem v mezinárodním kontextu oceňován jako velmi významný člověk, opravdu mám v evropských strukturách kredit.

2. **AP:** *Jste přesvědčen, že budete lepší komisař než Pavel Telička?*

VŠ: *Historie nikdy nedává možnost vyřešit takovéto otázky. Ale já mám vskutku významný politický vliv v sociálně demokratickém hnutí Evropy a významný politický vliv mezi ostatními evropskými státy.*

3. **AP:** *Zatím jste většinou Čechů byl vnímán jako "pan Čistý". Vaši výměnu za Pavla Teličku ale lidi berou jako zlatý padák. Není horší přijít o pověst než o premiérské křeslo?*

VŠ: *Já to tak nevnímám. Je to příležitost pro Českou republiku i pro mě. Nevnímám to jako žádnou hanu.*

AP: *Podle průzkumu agentury SC'C pro LN si tu výměnu ale dvě třetiny Čechů nepřejí. Takže politici tu vládnou proti vůli občanů?*

VŠ: *Ne. To pouze znamená, že bude třeba odvést velký kus práce, aby se ty pochyby rozptýlily. To není žádná trafika. Evropská politika je pro českou politiku mimořádně významná. A pokud jste to zaznamenali, tak mezinárodní listy mě označily za jednoho z pěti nejsilnějších komisařů. A to nepochybně prospěje České republice. [P2]*

4.1.6 Taktické strategie respondentů

Pokud novinář používá k vedení rozhovoru manipulaci, respondent se jí zcela zákonitě a logicky snaží bránit. Děje se tak buďto **intuitivně** (respondent cítí, že je „tlačen“ do pozice, ve které být nechce) nebo **explicitně** (respondent odhaluje a pojmenovává strategii, kterou novinář užívá a reaguje na ni – pokud bychom šli do důsledku, může být v některých případech takovéto chování respondenta novinářovým záměrem, viz níže). V mnoha případech jsou strategie kombinovány, takže nelze jednoznačně říci, že byla použita pouze jedna. Zařazení sekvence k určité strategii může být tedy i trochu sporné, při této spornosti zařazení k určité strategii odůvodňuji.

□ **Strategie obranné** – těmito strategiemi se respondent snaží víceméně asertivně (aniž by sám útočil) vymanit ze situace, do které jej novinář svými otázkami dostal.

▪ **Odhalení manipulativní strategie**, kterou novinář použil, a její **neutralizace** tím, že je pojmenována. Dochází sice přesto často k vyostření situace, neboť novinář tuto strategii často popírá, ale respondent dokazuje, že sebou nechce nechat manipulovat a nechat si podsouvat některé myšlenky. V textu je tato strategie signalizována tučným textem.

RK: *Možná budete mobilizovat proti ztrátě národní identity, která nám podle vás kvůli euroústavě hrozí?*

MT: *Nedávno jsem dělal nějaký rozhovor, taky do Lidovek. Tam jsem s mírnou nadsázkou řekl: "Ano pro Evropu, ne evropské ústavě." Řekl bych, že nikdo nemůže podezřívát drtivou většinu ODS nebo mě osobně, že jsme proti Evropě a proti Evropské unii. To naprosto vylučuju.*

RK: *Jak kdo, pane předsedo. Ivan Langer hlasoval v referendu o našem vstupu do EU proti. Rovněž Petr Nečas. To je vedení ODS.*

IL: *Připadá mi, že teď z nás chcete udělat takovou tu protobolševickou stranu, kde když někdo náhodou vyjeví jiný názor než soudruh předseda, tak je okamžitě zločinec.*

RK: *Ne, vy tu jen tvrdíte, že ODS je pro EU, a já vám jmenuju lidi z vašeho vedení, kteří jsou proti.*

MT: *Nakonec i Ivan Langer je dnes pro Evropskou unii.*

RK: *Už? – zde je též použita ironie, na kterou respondent nereaguje*

MT: *Když se bavíme o evropské ústavě, tak musím říct – a to slovo použiju naprosto odpovědně – je to obrovský "shit". Evropská ústava je neuvěřitelná změť. Je to něco, pro co nikdo, kdo si to přečte, nemůže hlasovat, pokud je střízlivý. To je můj názor, který prezentuju zcela veřejně u svých kolegů v celé Evropě. [P11]*

RK: *Takže my bychom vyváželi pod značkou ČSR?*

JP: *Ale tak to není.*

RK: *Já to vůbec nemyslím útočně. Jen nevím, co tím myslíte.*

JP: *Zůstaňme u toho, že jsem to řekl jako nápad, který by mělo rozpracovat ministerstvo. Prostě využít té dobré značky Československa.*

RK: *Říkáte, že představu máte. Tak se vás jako premiéra ptám...*

JP: *Já ji mám, ale nevím, proč bych ji říkal, protože vy, cokoliv řeknu, budete považovat za hloupost.*

RK: *To není pravda, pane premiére.*

JP: *Ale samozřejmě je to tak. Můžeme přejít dál. [P20]*

▪ **Taktický ústup neboli „uznání své nedokonalosti“** – dotazovaný politik se nesnaží za každou cenu oponovat, případně urážet novináře či používat nějakou jinou z útočných strategií, ale zvolí přiznání své nedokonalosti, což je recipienty vždy pozitivně hodnoceno, neboť respondent nepůsobí v těchto situacích arogantně (ve smyslu, jak je tento pojem dnes vnímán), ale jako omylná bytost. Tato strategie je poměrně vzácná, vyžaduje totiž od dotazovaného velkou dávku sebedůvěry. V textu je signalizace této strategie vytištěna tučně.

PK: *Možná je to tím, že svá témata prostě neumíte médiím prodat. A to je především problém vedení strany...*

MT: *Je to možná pravda. Ale když si vezmete poslední tři čtvrtě roku, tak pět měsíců byla vládní krize, do médií se nedostalo nic jiného. Pak přišel Paroubek a dostal onen bonus. Budeme ale určitě aktivnější. [P]*

- **Ignorování ironie** – respondent se tváří, že nepostřehl ironii, kterou novinář použil, a raději odpoví seriózním argumentem nebo faktem, který nelze ironizovat.

RK: *Když jsme se viděli naposledy, jako devatenáctiletá sekretářka jsem ve vaší poradenské firmě dávala výpověď. Nenapadlo mě, že se po tolika letech takto sejdeme. Vysvětlíte mi, jak je možné, že zrovna vy jste premiérem.*

JP: *Já si myslím, že to... Že to je záležitost celé strany, protože na sjezdu ČSSD jsem byl zvolen místopředsedou. Bylo to víceméně spontánní, protože já jsem kampaň na místopředsedu nevedl. Jinak by po mně Stanislav Gross určitě nemohl sáhnout. [P9]*

Tučně vytištěná část novinářčiny repliky naznačuje ironii velice jasně – tento obrat má silně negativní konotaci, která zpochybňuje způsobilost tohoto politika v dané funkci.

- **Strategie útočné** – zde respondent přechází z asertivního jednání do agresivního, reaguje podrážděně, napadá novináře apod.

- **Slovní napadnutí** novináře – místo odpovědi přichází útok na novinářovu osobu, může se tak dít i poměrně nenápadně, jednoduchými ironizujícími nebo znevažujícími obraty.

AK: *Kteří členové současné vlády podle vás kradou?*

VT: *To je předmětem vyšetřování v různých kauzách.*

AK: *Je to předmětem vyšetřování, ale vy už víte, že kradou?*

VT: *Já rozumím tomu, že se vám to nelíbí, když jste na straně sociální demokracie. Ale*

řekněte: skutečně si myslíte, že pojmenovávat věci pravým jménem je neslušné? Já si to nemyslím. [P30]

V tomto případě respondent novináře napadl tím, že jej nařkl ze stranění sociální demokracii, neboli neobjektivního posuzování a jednání ze strany novináře. To je pro novináře seriózního deníku poměrně urážlivé, přestože se nejedná o vyslovenou hrubou urážku. S tou se téměř nesetkáme, napadnutí novináře, jak jsem již uvedla, spočívá v náznacích, které lze urážlivě vyložit.

AK: *Přesto, nebyl jste to zase hlavně vy, kdo tu stranu – jak se to řekne slušně – rozložil? Ještě v září 2002, než jste zahájil své tažení za prezidentskou nominaci, byla ČSSD poměrně konsolidovaná a její popularita byla neobyčejně vysoká. Od té doby to s ní jde z kopce.*

MZ: *Doporučuji vám, abyste si přečetl časovou řadu průzkumů veřejného mínění, kterou nedávno publikovalo CVVM – zjistíte, že razantní pokles preferencí sociální demokracie začal až po prezidentské volbě, to znamená v lednu 2003. A dokonce – protože i tady je časové zpoždění – o několik měsíců později. Prostě, pane Kramere, než jdete někam dělat rozhovor, tak to chce seznámit se alespoň se základními fakty. [P32]*

Zde respondent nařkl novináře, že není na rozhovor řádně připraven, a činí tak přímo.

- **Zpochybnění novinářovy inteligence** – tuto strategii používají většinou politici, jejichž vyhrocený vztah k novinářům je znám a tudíž nešokuje, pokud jej použijí, jedná se většinou o jejich druh folklóru.

AK: *V tom případě jsem zločinec, pane prezidente, protože mi skutečně připadá, že historie národních států je historií krvavých vzájemných konfliktů a že Evropská unie je naopak zatím nejúspěšnějším pokusem o nalezení rovnováhy mezi zájmy jednotlivých evropských národů.*

VK: *To považuji za téměř dětinský názor a skoro si nemohu myslet, že ho dospělý člověk může vyslovit s vážnou tváří. Tvrzení, že historie národních států je historií krve a historie nadnárodních institucí je historií pravdy a lásky, je skutečně tak úsměvné, že jsem na rozpacích, jestli s ním mám vůbec diskutovat. [P31]*

▪ **Teatrální odmítnutí otázky** – politik nejen odmítá odpovědět, ale činí tak velmi výrazně, často podrážděně – většinou tak činí kvůli nemožnosti odpovědět na otázku. V těchto chvílích se respondent dostává do nepříznivé situace (jako v uvedeném případě), neboť si neumí zachovat dekorum a jeho reakce působí téměř dětinsky. Novinář sice využívá manipulativní strategii tím, že vytrhává určité prvky politiky respondentovy strany z celého systému. Na ně není možné odpovědět, ale politik by měl jednat asertivně, nikoli agresivně.

AK: *Jak na tom ta šestičlenná rodina bude podle toho nového systému? Můžete mi to vypočítat?*

ZŠ: *Ne, já nic vypočítávat nebudu, protože ten systém je nutné brát jako celek, ne jako několik vytržených čísel, s nimiž operujete. [P39]*

□ **Manipulativní** – z pohledu respondenta chápeme tuto strategii ve smyslu snahy vést rozhovor nenápadně či okatě jiným směrem, než tomu chce novinář, a v mnoha případech také sledovat jím svůj prospěch

▪ **Korekce položené otázky (repliky novináře)** – respondent naznačuje, že otázka by měla být položena jiným způsobem, buďto otázku upravuje, nebo na ni odpoví, ale zdůrazní, jak by měla být položena. V uvedených příkladech je tučně vytištěno, kde se tato korekce objevuje.

RK: *Myslíte, že předrevoluční komunistická strana byla lepší než porevoluční? V KSČ jste byl, po revoluci jste ji chtěl reformovat, ale nepodařilo se, tak jste odešel. A s tou dnešní byste nespolupracoval. Z toho mi vyplývá, že ta předrevoluční vám připadá lepší.*

MK: *To není přesné vyjádření. I v té předrevoluční...atd. [P6]*

RK: Vidíte, mnozí to vnímali tak, že jste tímto gestem chtěl jen Grossovi ukázat, jak to vypadá, když se člověk chová morálně.

MK: Takhle bych ten motiv neformuloval. Ale vedle toho důvodu, který jsem uvedl, toto samozřejmě byl také důvod. Podívejte, sociální demokracii trvalo devět týdnů, než vyměnila premiéra. Ta operace sama o sobě nestála za víc než jeden týden. A ty dva měsíce jsme ztratili jenom proto, že jeden člověk naprosto zarputile lpěl na své funkci! [P13]

- **Odmítnutí otázky** – respondent odmítá odpovědět na novinářovu otázku, nejčastějším důvodem je to, že mu připadá příliš spekulativní

RK: KSČM vám nabízí podporu? Vy byste byl rezolutně proti?

MK: To je kdyby a já na kdyby neodpovídám. Já vytvářím...

RK: V době této politické krize jsou to samá kdyby. Takže mi odpovězte na otázku.

MK: Podle mého by to by to byl politický chaos a tak jako tak by to vedlo k předčasným volbám. V této pozici je to pro ČSSD velmi nevýhodné. [P6]

Uvádím zde pouze tento příklad, protože je zcela ilustrativní a ostatní příklady mají téměř shodný průběh – respondent označí otázku za spekulativní a odmítne odpovědět. Zde však novinář nepolevil (jak tomu někdy je) a říká, že politika je z velké části spekulativní, neboť není jasné, jakým směrem se politická situace vyvine. Respondent tuto tezi přijímá a odpovídá.

- **Obecná odpověď na konkrétní otázku**

AK: Když už jsme u toho, jste si jist, že také ČSSD dodá všech svých 70 hlasů, jak tvrdí Stanislav Gross?

PN: Každá politická strana, která uzavírá dohody s jinými stranami, musí umět zajistit, aby ty dohody podpořili její vlastní lidé. Já tu nejsem od toho, abych obcházel jednotlivé poslance sociální demokracie a vyptával se jich, jak budou hlasovat. Pro mne je rozhodující slovo úřadujícího předsedy ČSSD, podpis sociální demokracie na koaliční smlouvě.

AK: *To je oficiální odpověď, ale řekněte mi upřímně, nejste z toho ani trošku nervózní? Jste přesvědčen, že pan Gross ví, co říká?*

PN: *Určitě bych nešel do vlády, o které bych si myslel, že za tři týdny skončí. Takový kaskadér nejsem. [P35]*

Novinář se zde ptá konkrétně na názor respondenta, ten však odpovídá obecně a v souladu se stranickou politikou. Proto novinář svůj reformuluje a ptá se znovu. Dostane se mu pak také osobnější odpovědi.

- **Odpověď mimo položenou otázku** – zde se u respondenta projevuje snaha vnutit novináři odpověď na nepoloženou otázku bez vysvětlení důvodu, proč odpovídá jiným směrem, než se novinář zeptal.

RK: *Mluvil jste o těch deseti nespravedlivých. Kterí politici znevěrohodnili politiku? Třeba Stanislav Gross?*

LZ: *Myslím, že mediální obraz politiků je něco jiného než ti politici sami. My jsme dnes v situaci, že často ani nejsme schopni čelit těm obviněním, která na naši hlavu padají. Třeba minulý týden jsem si v Mladé frontě Dnes přečetl rozhovor, ve kterém pan Krejčíř prohlásil, že sponzoroval ČSSD. [P21]*

Politik v tomto případě na otázku neodpovídá, pouze se snaží jakoby „k tématu“ (ale přitom se vlastního tématu nedotkne) odpovědět filozofickým zamyšlením. Prakticky to však znamená, že na otázku vůbec neodpoví. Je to dáno i tím, že zmíněný politik je předsedou strany respondenta, a ten musí tím pádem zachovávat loajalitu.

AP: *Je pravděpodobné, že se po volbách stanete českým premiérem. Už trénujete maraton, jak se na premiéra sluší?*

MT: *Já tyhle předpoklady nemám rád. Je tolik faktorů, které neumím ovlivnit. A trvalo mi nějakou dobu, než jsem se s tím sám vyrovnal, než jsem řekl: "Tak chci být premiér." Ta*

věta mi nejdřív zněla hluše, dutě. Nic za tím nebylo. Teď už to ale cítím, ano, chci to, udělám pro to všechno. A jak vlastně zněla otázka? [P4]

V tomto příkladě respondent odpovídá úplně na něco jiného, jako by byla položena zcela jiná otázka. V závěru své repliky tento rozpor ale přiznává tím, že se zeptá, jak zněla otázka. Novinář se ptá takto proto, že činí narážku na bývalého premiéra, který při všech možných příležitostech demonstroval svou lásku k dlouhým běhům.

JP: *Máte pocit, že vás kolegové ve vládě berou vážně? Někteří se totiž o vás vyjadřovali poměrně pohrdlivě. Vy jste to sice označil za „mediálně živenou přestřelku“, ale v poslední době v tomto směru přituhlo. Nezdá se vám?*

MJ: *Vrátím se ještě k tomu maskotovi. Já se tomu docela smál. A nevím, jestli to někdo myslel vážně, ale v podstatě je to tak: můžete něco propagovat, ale musí za vámi něco být. Nemůžete dělat maskota dva roky bez toho, že by za vámi nezůstal nějaký výsledek. To podnikatelská sféra nebude baštit. Bylo jasné, že se něco bude dít. A mně to je celkem jedno. Chápu mantinely vymezené koaliční dohodou a programem vlády a nebudu zbytečně navrhopat věci, které jsou úplně mimo. Ale na druhou stranu nehodlám akceptovat vše, co se řekne. Chci předkládat určité návrhy, které se asi nemusejí všem líbit, ale kterými se vláda bude minimálně zabývat. Na co jste se vlastně ptal?*

JP: *Na vaši pozici ve vládě. Jestli se třeba alespoň s ministrem financí Sobotkou shodnete na nějaké jednotné pozici a dokážete ve vládě spolu něco prosadit.*

MJ: *Určitě. První věc, která se povedla a ze které mám velkou radost, jsou zvýšené odpisy na firemní výzkum a vývoj. Ono se o tom až tak nemluví, ale já myslím, že je to věc, která je teď opravdu potřeba. Protože české firmy musejí do této oblasti investovat víc. [P5]*

Toto je podobný případ jako předchozí ukázka. Po znovu položené otázce pak respondent odpoví.

▪ **Podsouvání kontextu novináři** – respondent se snaží novináři vnutit, že jeho otázka skrývá za vysloveným určitý kontext, což může i nemusí být pravda (to

z psaného textu nelze odhalit). Novinář však téměř vždy reaguje neutrálním stanoviskem, ve kterém neprozradí, zda měl či neměl skrytý plán. Charakteristická je reakce opakovaným vyzváním respondenta k odpovědi.

AP: *Rád citujete Murphyho větu, že "každý člověk se nakonec dostane na místo, na které už nemá, a pak jsou v konečné fázi na všech místech lidé, kteří už na to nemají". Zdá se vám tak pravdivá?*

MT: *Z Murphyho zákonů mám raději jiné, kterými se opravdu řídím. Například "Když se práce nedaří, je třeba vzít větší kladivo" nebo "Selžou-li všechny dostupné metody, je na čase přečíst si návod". Tímto Murphyho zákonem, který jste uváděla, zřejmě naznačujete, jestli věřím tomu, že případně budu schopen tu funkci premiéra vykonávat. Ale to je přece to největší dilema, které musí každý v sobě řešit permanentně. Jenom úplný idiot o sobě nemá pochybnosti. Samozřejmě že trpím spoustou pochybností. A mám strach z toho pokušení moci. Z toho, že by se mi najednou začalo víc líbit, když mi lidi budou říkat, že jsem fakt dobřej. Ale snad ještě nejsem v té fázi a snad mám kolem sebe lidi, kteří mi to řeknou pěkně natvrdo. [P4]*

▪ **Sebeprosazující strategie** – snaha za každou cenu prosadit své osobní zájmy nebo zájmy své strany – tato taktika není v novinových interview příliš přijímaná a respektovaná novinářem, neboť ten má v tomto typu politického rozhovoru větší „moc“ a možnost rozhovor řídit, než je tomu např. v televizní debatě a korigovat jej při transkripci pro psanou podobu. Lze ji tedy pozorovat také, stejně jako u předchozí strategie, méně často než ostatní.

AM: *Hodně o tom napovídají výsledky posledních voleb a průzkumů veřejného mínění. Máte zjištěno, že mezi nerozhodnutými, o které se chcete opřít, je tolik lidí, kteří se ztotožní s vašimi názory, že vás to vynese do parlamentu?*

VŽ: *Nerozhodnutých je 28 procent. Kolik z nich je prorůstových a kolik je pasivně očekávajících dárek, je velmi obtížné říci. Řekl bych, že vaše interpretace směřování našeho programu dělá základní chybu, chce pojmenovat ten program jedním slovem:*

kapitalistický - v dobrém slova smyslu. Není tomu tak. Ten program je mnohem širší, mnohem bohatší a obsahuje sociální prvky, které, aniž by nadbíhaly způsobem, kterým náhle udělala salto ODS na posledním kongresu, jsou velmi zajímavé, lidské. Nechceme být stranou podnikatelů. Chceme být stranou, která umožní podnikatelům, aby naše voliče zaměstnali. [P29]

Tato replika politika působí jako úvod k volebnímu programu nějaké strany, ve které bez zásahu novináře politik prezentuje pouze klady strany, kterou představuje. Není třeba za každou cenu hovořit o problémech, který by mohly nastat, ale respondent se vyjadřuje pouze v superlativech, čímž se snaží přesvědčit potenciální voliče, tedy ty, kteří zatím nejsou rozhodnuti. Jedná se tedy o jakési „lobby“ prostřednictvím novin.

AK: *Neztratí se ale ideové rozdíly mezi ČSSD a KSČM ve spolupráci, která by byla poměrně úzká?*

JP: *Podívejte, já si myslím, že to tak není. Vy mě nutíte k naprosto otevřenému prohlášení. To prohlášení samozřejmě není taktické. Ale já to řeknu opsaně. Přece každý si musel povšimnout, jak je účinná ta moje politika nalevo od středu politického spektra v porovnání s mými dvěma předchůdci. V tuhle chvíli přece soc. dem. podle průzkumů veřejného mínění - já vím, že ve volbách to může být trošku jinak, ale nepředpokládám, že tomu tak bude - je dominantní stranou v levé části politického spektra. ČSSD řekla, jaké jsou podmínky pro to, aby mohla spolupracovat na vládní úrovni s komunistickou stranou za čtyři a půl nebo za osm a půl roku, čili po těch příštích volbách v roce 2010, respektive 2014, ne po těchto volbách. Já jsem ty podmínky řekl jasně. Vyjádřit se jednoznačně ke zločinům bývalého režimu a tedy i Komunistické strany Československa. Za druhé jasně pozitivní stanovisko k transatlantické vazbě České republiky, to znamená pozitivní stanovisko k NATO, ke spolupráci s USA a s Kanadou. Dále jasně pozitivní stanovisko k Evropské unii jako k politickému projektu. Kromě toho předpokládám, že by se komunistická strana musela vyjádřit, že bere soukromé vlastnictví jako posvátné. A další věc: že bude vždy zachovávat politiku fiskální kázně. Pokud s tímto nebudou mít komunisté problém a dopracují se k tomu v průběhu let - já nevím, jestli to bude za čtyři nebo za osm*

let - tak budou stranou, která se nebude příliš lišit od standardních levicových stran reformistického charakteru. Ale o to přece nám jde! Aby ztratili jakýkoli radikální nebo revoluční charakter. Aby tady nehrozila recidiva bývalého režimu. Pokud se tohleto podaří, tak to bude to, co se podařilo Francois Mitterrandovi. A o to já v politice usiluji.

[P27]

Zde nejde ani tak o prosazování vlastních zájmů, ale v tučně napsané části rozsáhlé repliky se politik zcela nepokrytě chválí, téměř až vychvaluje, což lze za sebeprosazující strategii považovat. Respondent tím totiž prohlašuje, že jeho cesta je ta nejsprávnější a působí zcela nesebekriticky.

▪ **Zlehčování rozhovoru** – tento prvek, který politici často používají, si dovoluji také zařadit mezi manipulativní strategie. Respondent zde často zlehčuje rozhovor narážkami na své politické protivníky, nebo se snaží o lehkou konverzaci s novinářem. Lze to chápat jako snahu o zachování určitého image, které si politik systematicky v průběhu času vytváří a k němuž přispívá i jeho prezentace v daném interview.

AK: *Ale časy se mění, že? Kdysi jste ostře kritizovali prezidenta Havla za to, že údajně šířil „blbou náladu“ – teď si podává Stanislav Gross vás, že šíříte „skepsi a beznaděj“ jako mozkomorové v příbězích Harryho Pottera.*

IL: *Jsem rád, že pan premiér konečně začal číst knížky, třebaže jako politik bych mu doporučoval jinou literaturu –*

AK: *Ale no tak, pane poslanče!*

IL: *– ale jako otec ho chápu. Dobrá, mluvmě vážně: je-li skutečnost tristní a depresivní, tak přece nelze vyčítat opozici, že o ní říká pravdu. Když se podíváte na konkrétní výsledky vládnutí této koalice, bohužel tam nenajdete mnoho toho, co by se dalo hodnotit pozitivně. Říkám bohužel – [P40]*

AP: *Máte pověst sečtělého člověka. Co čtete?*

MK: *Včera jsem listoval v Rychlých šípech.*

AP: *A to proč?*

MK: *No, myslím, že jsem to nedělal. Ale přišlo mi to jako vhodná odpověď. Rád čtu dobré knihy, beletrii, literaturu faktu. Sáhnu po knize spíš podle nálady. Bohužel poslední léta jsem toho přečetl hodně málo.*

AP: *Co tedy máte právě rozečteného?*

MK: *No, rozečteného... Tak teď mám třeba rozečteného Thomase Manna.*

AP: *To jste si zrovna vymyslel.*

MK: *Ale samozřejmě že to není pravda. Včera jsem nelistoval ani v Rychlých šípech, ani v Mannovi. Včera jsem sáhnul po své zamilované knize, což je téměř sociologická učebnice, kterou napsal pod pseudonymem Xavier Crement nějaký americký lékař. Bylo to přeloženo do češtiny pod názvem "Dost bylo kokotů". Doporučuji! Je to úžasná kniha. * [P3]*

Zatímco v prvním případě politik ironizuje a poukazuje na nesečtělou premiéra, druhý případ je typickou ukázkou mystifikace v komunikaci. Novinářka se seriózně zeptá, na mystifikaci pak nejprve reaguje jako na seriózní repliku, pouze s podivem, ale vzápětí respondent přiznává, že si s čtenáři i novinářkou trochu zahrál a další čtyři repliky se pak nesou v témže duchu. Lze to chápat jako snahu o určité image, kdy se respondent snaží působit trochu nenuceně, zároveň však intelektuálně a jako člověk, kterému nechybí smysl pro humor.

- **Předjímání otázky** – respondent předjímá otázku, kterou by mu podle jeho názoru novinář předložil, sem řadím i repliky, které vkládá respondent novináři do úst

VŽ: *Nechceme nahradit US z hlediska ideologie, ale z hlediska oné niky, kterou zabírala.*

Vím, že mi namítnete: vy máte mezi 0,2 a 1,6, zelení mají kolem 3, že?

AM: *Na to by samozřejmě také došlo. [P29]*

AK: *V tomto týdnu se schyluje ještě k jedné veledůležité události, a sice, že vláda požádá Poslaneckou sněmovnu o důvěru. Vy jste minulý týden Právu řekl, že by to vláda měla udělat, takže teď snad nepatříte k těm, kteří ten úmysl premiérovi vytýkají?*

MZ: To mu určitě nevytýká, naopak to považuji za rozumné řešení, protože je pravda, že občané ve volbách, které sice byly evropské, ale přesto měly určitým způsobem charakter domácího referenda, vyslovili této vládě nedůvěru. A já se domnívám, že Špidlova vláda každým dalším dnem své existence nejenom oslabuje sociální demokracii, ale také škodí České republice.

Čímž vám možná odpovídám i na případnou následující otázku: jak bych postupoval já, kdybych byl poslancem sociální demokracie. Já bych v zájmu sociální demokracie a v zájmu České republiky hlasoval proti této vládě. [P32]

- **Nesouhlas s vedením rozhovoru** – respondent dává najevo, že nesouhlasí s volenými dotazy novináře, neboť neodpovídají jeho představě, resp. představě, o čem by chtěl hovořit, čím by se chtěl v interview prezentovat.

RK: Jak poznáte, že už komunisté dozráli?

JP: Tím, že ukážou, jestli budou schopni vládní odpovědnosti. Jestli to bude za pět let, nebo za devět let... Jednou k tomu dojde. Poznáme to podle toho, že bude možno s nimi hovořit o věcech správy státu. Myslím, že to zatím nešlo.

RK: Už jste to zkoušel?

JP: Tak já jsem to nezkoušel, protože jsem nebyl na vládní úrovni. Podívejte, vy jste se mě osmdesát procent našeho rozhovoru ptala buď na problémy ČSSD nebo na komunisty. Já bych byl mnohem raději, až spolu budeme příště hovořit, kdybychom se věnovali programu vlády.

RK: Až spolu budeme příště hovořit, tak otázky budou opět v mé režii. ...atd. [P9]

AK: Kdybyste si myslel, že Stanislav Gross je politik takového kalibru, asi by vám nedělalo potíže říct ano, myslím si to.

VŠ: Za prvé: vaše logika je v tomto případě velice děravá. Za druhé: nekladte mi takovéto otázky.

AK: Nezlobte se, ale výběr otázek tady mám na starosti já. [P33]

V obou uvedených ukázkách respondent vyjadřuje nesouhlas s kladením otázek v interview, v prvním případě politik nesouhlasí s vedením celého interview, v druhém případě reaguje odmítavě pouze na určité téma. Oba respondenti svůj nesouhlas projevují při problematických otázkách, a tématech, o kterých se nechtějí vyjadřovat. Novináři však dávají jasně najevo, že interview je z jejich strany nějak cíleně připravené a uskutečňují jím nějaký cíl. To je patrné jak v první, tak druhé ukázce. Oba novináři se snaží politika dovést k vyslovení nějakého konkrétního stanoviska, to však není vysloveno. Když už politik nechce být „tlačen“, brání se odpovědi tím, že napadne způsob dotazování.

- **Odchýlení od položené otázky** – respondent zde mnohdy vysvětluje, proč uhýbá od položené otázky, tato strategie je novinářem přijata a ten již dále nenaléhá na odpověď, maximálně ji nějakým způsobem koriguje.

JG: *A co jste odhalil?*

VJ: *Mluvme trošku diplomaticky a řekněme, že mám indicie, že určité věci byly velmi v nepořádku. Navštívilo mne třeba - ještě donedávna potají - hodně generálních ředitelů, kteří chtěli opravovat památky. Byly to i stavební firmy, ale nikdy v životě do žádného výběrového řízení nebyly od určité doby vpuštěny, a přitom v dokumentech uváděly takové podmínky, že to spíše byla mecenášská činnost. To je zvláštní, nemyslíte?*

JG: *Takže korupce?*

VJ: *Nevím, co to bylo. Každopádně nejsem od toho, abych hodnotil. Nejsem policista ani soudce. Jsem logik a člověk zodpovědný za tento resort, a proto se musíme dobrat merita věci. [P28]*

Zde respondent hned v úvodu své repliky naznačuje, že jeho odpověď nebude přímá. Slovo diplomaticky je zde téměř synonymem k „nejasně“ (diplomatická odpověď – „obratná, vyhybavá“, SSČ, 2001), takže dále jednoznačnou odpověď neočekáváme. Novinářka se snaží neurčitost odstranit tím, že pojmenuje opisovaný jev, ale ani tak nedosáhne uspokojivé odpovědi ze strany respondenta. Ten navíc v první části druhé

repliky ještě odmítá zaujmout k pojmenovanému jevu (korupci) stanovisko. Na závěr pak přidá „obecnou pravdu“, kterou se vyhýbá toto téma konkretizovat.

AK: *Jak myslíte, že tedy to vaše rozhodování dopadne?*

PT: *Já vám na to odpovím trošku nepřímou: před čtrnácti dny jsem řekl ne, a od té doby se neodehrálo nic, co by mě přimělo to stanovisko změnit. V této chvíli považuji za nejpravděpodobnější, že se dohodneme na nějaké modalitě spolupráce, která nebude znamenat můj bezprostřední návrat do veřejného života. Ale nechci to předjímat. Jsem připraven s premiérem vážně mluvit, vyslechnout jeho názory a argumenty, a zároveň uplatnit ty své; čili informovat ho, za jakých podmínek bych mohl vstoupit do politiky, ať už dnes nebo za pět let. Protože ty podmínky se nezmění. [P26]*

V uvedeném úryvku jsme svědky klasického „mlžení“ ze strany politika. Jasná odpověď od něho nezazní. On sám to sice na počátku své odpovědi signalizuje, ale místo „nepřímé odpovědi“, která by v signalizované podobě znamenala opsanou odpověď na danou otázku, dostává novinář odpověď, která lze vyložit několika způsoby a nelze ji tedy považovat za přímou nebo dokonce vyčerpávající odpověď. Je to jistě dáno i problematikou, na kterou se novinář ptá, protože na tuto otázku by nejspíše žádný z politiků neodpověděl přímo a jasně.

V předcházejících dvou kapitolách jsem se pokusila odhalit a pojmenovat některé ze strategií, které užívají při politických interview novináři a respondenti. Výčet strategií jistě není úplný (ačkoliv jsem se snažila nejpodstatnější strategie uvést), stanovila jsem si však za cíl odhalit hlavní a nejvýraznější strategie, které oba účastníci dialogu používají. Pokud bychom chtěli odhalit i menší, dílčí a nenápadnější strategie, klasifikovat je a na jejich základě ustanovit nějaká obecnější pravidla, museli bychom provést mnohem rozsáhlejší analýzu, než bylo předmětem této práce. Závěrem uvádím přehled popsanych strategií:

Užití nejčastějších manipulativních strategií tazatelem – novinářem

- **ironie**

- **napadání respondenta**
- **schematizující otázka na složité téma**
- **důsledné vyžadování odpovědi na otázku, resp. vyčerpání tématu**
- **vyvození závěru z odpovědi respondenta (případně reformulace jeho myšlenky) a její formulace do otázky**
- **přerušování odpovědi respondenta**
- **otázka „mimořádně“**
- **chytání za slovo**

Taktické strategie respondentů

- **obranné**
 - **odhalení manipulativní strategie a její neutralizace tím, že je pojmenována**
 - **taktický ústup neboli „uznání své nedokonalosti“**
 - **ignorování ironie**
- **útočné**
 - **slovní napadnutí novináře**
 - **zpochybnění novinářovy inteligence**
 - **teatrální odmítnutí otázky**
- **manipulativní**
 - **korekce položené otázky (repliky novináře)**
 - **odmítnutí otázky**
 - **obecná odpověď na konkrétní otázku**
 - **odpověď mimo položenou otázku**
 - **podsování kontextu novináři**
 - **sebeprosazující strategie**
 - **zlehčování rozhovoru**
 - **předjímání otázky**
 - **nesouhlas s vedením rozhovoru**
 - **odchýlení od položené otázky**

5. Možnost využití práce s interview při výuce českého jazyka na střední škole

Domnívám se, že analýza politického interview může přispět k obohacení výuky na gymnáziu, nejspíše ve vyšších ročnících při jazykovém semináři nebo v rámci mediální výchovy při českém jazyce. Přispívá ke schopnosti studentů odhalit principy, kterými se snaží novinář budovat interview, a taktické strategie, které užívá politik při snaze odbočit z otázky či odpovědět nepřímou na zadanou otázku.

V části 5.1 se zmíním o materiálu, vhodném pro tento účel, a v části 5.2 pak navrhuji konkrétní práci určenou pro jeden dvouhodinový blok (2 vyučovací hodiny).

5.1 Materiál vhodný pro práci na střední škole

Považuji za vhodnější pracovat s tištěným interview než s některou z politických debat, neboť pro méně zkušené recipienty je tištěný text vhodnější k poukázání na nejrůznější strategie a jevy, vyskytující se v interview s politiky. Předpokládám, že analýzu interview provádějí studenti poprvé, proto pro vstup do tohoto tématu doporučuji buďto text kratší, v rozsahu jedné až dvou stran A4, nebo text pedagogem předem upravený (ale pouze takový, kde lze vypustit některé z témat tak, aby nebyl někde v interview narušen jeho celkový kontext. Příliš dlouhé texty nejsou vhodné, neboť se v nich vyskytuje velké množství jevů, které nelze komplexně postihnout. Tuto hodinu jsem vyzkoušela při pedagogické praxi na Gymnáziu Jana Keplera na výběrovém jazykovém semináři určeném 3.ročníkům a septimám ve školním roce 2004/2005.

5.2 Návrh metodického postupu

Ročník: 3. – 4. na gymnáziu (septima a oktáva v případě osmiletého gymnázia)

Počet hodin: 2 vyučovací hodiny (v bloku, nikoliv odděleně)

Organizační forma vyučování: individuální práce, kooperace ve dvojicích, konzultace s učitelem

Cíl hodiny: Rozpoznat v interview s politikem strategie, především manipulativní, které užívá novinář k dosažení uspokojivé odpovědi respondenta

Struktura hodiny:

1. Každý student dostane text interview a jeho úkolem je podtrhat (či jinak označit) zajímavé části interview (studentům bude upřesněno, že si mají všimnout především vztahu otázky a odpovědi, toho, jakým způsobem se novinář snaží realizovat své cíle, co sleduje otázkou, zda je použita ironie, nezdvořilost apod.)
2. Studenti se rozdělí do dvojic a porovnají své poznatky – do jednoho z textů vyznačí postřehy druhého z dvojice a pokusí se je nějakým způsobem utřídit. Každá z dvojic si volí vlastní kritéria, jakým poznatky a postřehy vyhodnotí a systematizuje. Může například na strategie, jazykové prostředky, ironické výrazy, atd. Zde se ukázalo, že studenti (ač neznali terminologii) velmi dobře intuitivně rozpoznávali a pojmenovávali strategie použité novinářem i respondentem. (O pojmu strategie již na semináři hovořili.)
3. Jednotlivé dvojice prezentují své poznatky a obhajují kritéria, která zvolili pro jejich klasifikaci. Dochází k porovnání jednotlivých dvojic a tyto prezentace jsou řízeny učitelem, který zde nevede výklad, ale podává návodné otázky, jimiž posune jednotlivé dvojice vpřed, pokud například neumějí pojmenovat (podotýkám znovu, že studenti terminologii neznají, jsou seznámeni s pojmy asertivita, manipulace, zdvořilost, ale nikoliv se zdvořilostními principy komunikace) nějaký jev, který popisují, učitel jim vhodným způsobem pomůže. Učitel též zapisuje strategie na papírový flip (velký arch papíru). Písemným výstupem ze semináře je přehled postřehů studentů z politického interview.
4. Závěrem se každý student pokusí písemně formulovat několik tezí o tom, co se dozvěděl na základě konkrétního textu o politickém interview.

Jak bylo zmíněno, tento blok jsem vyzkoušela na semináři při praxi na gymnáziu a velice mne překvapilo, jak jsou studenti všímaví a citliví k projevům a porušování zdvořilosti a jak jsou reaktivní na jakýkoliv náznak manipulace v dialogu. To souvisí

6. Závěr

Tato diplomová práce s názvem *Vztah otázky a odpovědi v politickém interview* si kladla za cíl provést všestrannou pragmatickou analýzu dialogických textů otiskovaných v tzv. seriózním tisku. U zmíněného typu interview se pak úžeji zabývala problematikou novinářských replik a jejich vlivu na repliky respondenta.

Tato práce není primárně zaměřená na didaktickou činnost, nicméně její přínos pro vyučovací proces vidím v tom, že může být inspirací pro učitele střední školy a gymnázia, kteří chtějí svým studentům zprostředkovat vhled do analýzy dialogu. Nedělá si ambice být vyčerpávající, snaží se však komplexně postihnout problematiku psaného politického interview z hlediska novinářských replik, četností některých druhů otázek, především pak z hlediska strategií (především manipulativních) a taktických strategií respondentů.

Terminologie práce vychází z prostudované literatury a snaží se jít v souladu s ní. Nutno říci, že terminologie v oblasti manipulativních a taktických strategií je přizpůsobována aktuální komunikační situaci, z níž vychází analyzovaný text, v pojmenování jednotlivých strategií nejsou přesně vymezené hranice, proto jsem zvolila třídění a pojmenování vlastní. Také v problematice druhu otázek se autoři jednotlivých studií zaměřených na tuto problematiku zcela neshodnou. Vycházím proto z dosavadních poznatků a klasifikace otázek, ale modifikovala jsem tuto klasifikaci na konkrétní novinářské repliky, ve kterých jen zřídka bývá použita pouze jedna otázka nebo jedna výpověď. Bylo nutné zvolit kritéria pro třídění replik, abychom mohli vyvodit některá pravidla o jejich vlivu na odpověď respondenta. Pro tento účel jsem zvolila pojmy replika s hlavní otázkou zjišťovací, replika s hlavní otázkou doplňovací, tvrzení tazatele s předpokládanou odpovědí respondenta a reakce novináře na repliku respondenta. V oblasti taktického vedení interview jsem pak pojmenovala nejčastější strategie užívané tazatelem – novinářem při interview s politickou osobností a nejčastější taktické strategie užívané respondentem. Tyto jsem pak rozdělila na strategie obranné, útočné a manipulativní. U všech zmiňovaných strategií jsem uvedla příklady částí interview, kde se vyskytují. Zaměřila jsem se též na signalizaci těchto strategií v samotných replikách.

Na interview jsem zkoumala též jejich vztah k objektivitě – informační i novinářské. Zjistila jsem, že tato objektivita, jak jsem o ní pojednala výše, je v interview

zachována. Pouze v některém z interview se tazatel prezentoval jako volič nějaké strany, což mělo jistý vliv na objektivitu pohledu na některé politické otázky v částech rozhovorů, ne však na celkovou serióznost, jak ji chápeme v souladu s definicí seriózního tisku.

Na závěr své práce jsem zařadila návrh konkrétní práce s tištěným politickým interview na střední škole, resp. gymnáziu. Hodina (dvouhodinový blok) zde uvedená byla vyzkoušena při pedagogické praxi a zaznamenala velký ohlas u studentů, kteří sami přicházeli s dalšími nápady, jak by se dalo s interview pracovat dále.

Považuji toto téma (ne pouze samotné interview) za velice zajímavé, je však třeba ho zkoumat komplexně a propojovat při analýze jeho jednotlivé složky. Při zkoumání osamocené pragmatické složky by nám unikly některé zajímavé poznatky, které nám poskytuje zkoumání jeho formální stránky a naopak při zkoumání pouhé formy bychom nemohli postihnout ani část problematiky pragmatické. Znovu tedy podotýkám, že je potřeba obě složky propojovat tak, aby nám poskytly na interview celkový pohled.

Analýza nejrůznějších dialogických textů, ať už mluvených nebo psaných, je nyní velmi populární a já se svou prací snažím připojit k poznatkům, které dialogické žánry, v tomto případě interview, mapují.

Resumé

The object of my dissertation called *Interrelations between question and answer in political interview* is to make broad pragmatic analysis of dialogic texts printed in reputable daily press. This analysis is based on 43 interviews published in the Czech dailies "Právo" and "Lidové noviny".

The dissertation deals, in the above mentioned sort of interview, in more detail with an issue of publicistic replicas and their influence on replicas of an informant. It is concerned with large number of certain questions (publicistic replicas are divided into replicas with declaratory question, complementary question, statement of interviewer with assumed answer of informant and reaction of journalist to replica of informant), then studies especially interview from strategy point of view used by journalist (manipulating particularly) and tactical strategies of informants (these are divided into defensive, offensive and manipulating). The dissertation also deals with relation of an interview to objectivity - the information one as well as journalistic. This kind of objectivity is mostly kept in interview.

At the conclusion there is included the project with a published political interview at high school, actually public school, which can be realized during some special seminary or as supplementary learning to subject Czech language and literature.

Bibliografie

a) Literatura

1. Burton, G., Jiráček, J.: Úvod do studia médií, Barrister and Principal, Brno 2001
2. Čmejrková S.: Televizní interview a jiné duely. Mediální dialog jako žánr veřejného projevu, SaS 60, 1999, s. 247 - 267
3. Daněk, J.: Maximy interpersonální komunikace a objektivita ve zpravodajství. In: Súčasná jazyková komunikácia v interdisciplinárnych súvislostech. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2004, s. 286 – 291
4. Daneš, F.: Typy tematických posloupností v textu. SaS 29, 1968, s. 125 – 141
5. Hoffmannová J.: Dialog a instituce. SaS, 55, 1994, s. 208 – 215
6. Hoffmannová J.: Interview: mezi mluveným a psaným textem, NŘ 75, 1992, s. 57 – 71
7. Hoffmannová, J. – Müllerová, O.: Čeština v dialogu věkově rozdílných mluvčích. SaS, 63, 2002, s. 1 – 14
8. Hoffmannová, J. – Müllerová, O.: Dialog v češtině. Verlag Otto Sagner, München 1999
9. Hoffmannová, J.: Funkce a významy výrazu prosím v mluveném dialogu. NŘ 76, 1993, s. 75 – 82
10. Hoffmannová, J. – Müllerová, O.: Jak vedeme dialog s institucemi. Academia, Praha 2000
11. Hoffmannová, J., Müllerová, O.: Kapitoly o dialogu. Pansofia, Praha 1994
12. Hoffmannová, J. – Müllerová, O.: Vývoj a současné akcenty analýzy dialogu. SaS, 53, 1992, s. 111 – 122
13. Jiráček J., Köplová B.: Média a společnost, Portál, Praha 2003
14. Jiráček J., Říchová B.: Politická komunikace a média, Praha 2001
15. Kramer, A: Interview 4, Praha 2005
16. Macháčková, E.: Rozhovor s významnými osobnostmi, NŘ 64, 1981, s. 23 – 33
17. Machová, S., Švehlová, M.: Sémantika a pragmatická lingvistika, Praha 2001

18. Marková, I. – Müllerová, O. – Hoffmannová, J: Od teorie dialogu k institucionální komunikaci. SaS, 60, 1999, s. 195 – 213
19. McQuail, D.: Úvod do teorie masové komunikace, Portál, Praha 1999
20. Müllerová, O.: Otázka a odpověď v dialogu. SaS 43, 1982, s. 200 – 212
21. Müllerová, O.: Principy strukturace v dialogu. SaS 48, 1987, s. 98 – 109
22. Müllerová, O.: Nedorozumění v dialogu, Slavica Pragensia 32, 1988, s. 249 – 263
23. Müllerová, O.: Komunikativní složky výstavby dialogického textu. AUC, Praha 1983
24. Štorkán K., Bauman, M.: Umění interviewu, Praha 1983

b) Prameny (novinová interview):

- [P1] „Šampaňské v nemocnici a šrouby v hlavě“ (rozhovor s C. Svobodou, Renata Kalenská), Lidové noviny, 7.5.2004
- [P2] „Duše mi utíká z těla“ (rozhovor s V. Špidlou, A. Plavcová), Lidové noviny, 13.8.2004
- [P3] „Náchylný k neřestem“ (rozhovor s M. Kalouskem, A. Plavcová), Lidové noviny, 24.9.2004
- [P4] „Má žena to má pod kontrolou“ (rozhovor s M. Topolánkem, A. Plavcová), Lidové noviny, 17.12.2004
- [P5] „Evropa už ví, že sociální model musí ustoupit“ (rozhovor s M. Jahnem, J.Plesl, P.Kučera), Lidové noviny, 29.1.2005
- [P6] „Pan prezident jen vystrčil růžky“ (rozhovor s M. Krausem, R. Kalenská), Lidové noviny, 5.3.2005
- [P7] „Gross není vychovaný, neumí ani pozdravit“ (rozhovor s T. Fischerovou, R. Kalenská), Lidové noviny, 19.3.2005
- [P8] „Nejsem jako Gross, nejsem pro komunisty“ (rozhovor se S. Karáskem, R. Kalenská), Lidové noviny, 2.4.2005
- [P9] „Gross je nejchladnokrevnější politik“ (rozhovor s J. Paroubkem, R. Kalenská), Lidové noviny, 30.4.2005

- [P10] „Paroubek je silný a zřetelný politik“ (rozhovor s V. Klausem, P. Kolář), Lidové noviny, 14.5.2005
- [P11] „Nebudu dělat prasárny jako Paroubek“ (rozhovor s M. Topolánkem, R. Kalenská), Lidové noviny, 21.5.2005
- [P12] „Umí tady vůbec někdo francouzsky?“ (rozhovor s J. Dienstbierem, R. Kalenská), Lidové noviny, 4.6.2005
- [P13] „Lépe rozumím Paroubkovi než Grossovi“ (rozhovor s M. Kalouskem, R. Kalenská), Lidové noviny, 18.6.2005
- [P14] „Svémi billboardy nastavuji vládě zrcadlo“ (rozhovor s I. Langerem, P. Kolář), Lidové noviny, 16.7.2005
- [P15] „Taktika na Paroubka? Taekwon-Do...“ (rozhovor s M. Topolánkem, P. Kolář), Lidové noviny, 6.8.2005
- [P16] „Mít přehled o kultuře? To vůbec ne!“ (rozhovor s V. Jandákem, R. Kalenská), Lidové noviny, 20.8.2005
- [P17] „Česká republika je ráj pro podnikatele!“ (rozhovor se Z. Škromachem, R. Kalenská), Lidové noviny, 3.9.2005
- [P18] „Chtěl jsem Miloše Zemana za prezidenta“ (rozhovor se S. Grossem, R. Kalenská), Lidové noviny, 10.9.2005
- [P19] „Budu Grebeníček s lidskou tváří“ (rozhovor s V. Filipem, R. Kalenská), Lidové noviny, 24.9.2005
- [P20] „Zákaz komunistů? Politická stupidita“ (rozhovor s J. Paroubkem, R. Kalenská), Lidové noviny, 10.10.2005
- [P21] „Je krása, že můžete nadávat a politiky“ (rozhovor s L. Zaorálkem, R. Kalenská), Lidové noviny, 29.10.2005
- [P22] „Martin Jahn mě nepříjemně překvapil“ (rozhovor s P. Buzkovou, R. Kalenská), Lidové noviny, 5.11.2005
- [P23] „Nejsem bez názoru. To by mě nevybrali“ (rozhovor s M. Haškem, P. Kolář), Lidové noviny, 4.2.2006
- [P24] „Miroslav Macek: novinářem za své“ (rozhovor s M. Mackem, M. Maláčová), Právo, 14.2.2004

- [P25] „Petra Buzková: Připadám si dospělejší (rozhovor s Petrou Buzkovou, M. Maláčová), Právo, 18.9.2004
- [P26] „Na můj bezprostřední návrat do politiky to nevypadá“ (rozhovor s P. Teličkou, A. Kramer), Právo, 5.11.2005
- [P27] „Kdybych sestavoval vládu, uvažoval bych o velké nebo duhové koalici, říká Jiří Paroubek“ (rozhovor s J. Paroubkem, A. Mitrofanov), Právo, 3.12.2005
- [P28] „Místopředsedou ČSSD? Proč ne, ale ani členství mi zatím nenabídlí, říká Vítězslav Jandák“ (rozhovor s V. Jandákem, J. Götzlová), Právo 15.12.2005
- [P29] „Musíme mít odvahu říci: teď žádná ekologie, teď žádné sociálně, tvrdí Vladimír Železný“ (rozhovor s V. Železným, A. Mitrofanov), Právo, 17.12.2005
- [P30] „Jsem i pro menšinovou vládu ODS, tolerovanou nekomunistickými stranami, říká Vlastimil Tlustý“ (rozhovor s V. Tlustým, A. Kramer), Právo, 23.12.2005
- [P31] „Vláda nemůže fungovat dál, jako by se nechumelilo, říká Václav Klaus“ (rozhovor s V. Klausem, A. Kramer), Právo, 19.6.2004
- [P32] „Vracet se chtějí neúspěšní politici. Já se vrátit nechci, říká Miloš Zeman“ (rozhovor s M. Zemanem, A. Kramer), Právo, 26.6.2004
- [P33] „Vladimír Špidla: Nebyl to puč, ale normální politický zápas“ (rozhovor s V. Špidlou, A. Kramer), Právo, 10.7.2004
- [P34] „Sociální demokraty zajímaly jen varianty, které by nás oslabily, říká Miroslav Kalousek“ (rozhovor s M. Kalouskem, A. Kramer), Právo, 31.7.2004
- [P35] „Nejsem kaskadér – nešel bych do vlády, která za tři týdny skončí, říká Pavel Němec“ (rozhovor s P. Němcem, A. Kramer), Právo, 7.8.2004
- [P36] „Odmítněme evropskou ústavu – když to napřed udělají jiní, říká Jan Zahradil“ (rozhovor s J. Zahradilem, A. Kramer), Právo, 23.8.2004
- [P37] „Nejsem typ člověka, který se zálibně zhlíží v zrcadle, říká Stanislav Gross“ (rozhovor se S. Grossem, A. Kramer), Právo, 28.8.2004
- [P38] „Kdo tvrdí, že Beslan je čistě ruská záležitost, obelhává sám sebe, říká Cyril Svoboda“ (rozhovor s C. Svobodou, A. Kramer), Právo, 11.9.2004
- [P39] „Nemůžeme si dovolit štědrost k těm, kteří nechtějí pracovat, říká Zdeněk Škromach“ (rozhovor se Z. Škromachem, A. Kramer), Právo, 18.9.2004

[P40] „Pan Kořistka přezrál a nachází se ve stadiu biologického rozpadu, říká Ivan Langer“
(rozhovor s I. Langerem, A. Kramer), Právo, 2.10.2004

[P41] „Nikdy jsem se nechoval jako Grossův člověk, říká František Bublan“ (rozhovor s F.
Bublanem, A. Kramer), Právo, 9.10.2004

[P42] „Za Grosse se z části policie stal nekontrolovatelný sbor, říká Martin Říman“
(rozhovor s M. Římanem, A. Kramer), 16.10.2004

[P43] „Strašně bych si přál, aby si Zeman a Gross podali ruce, říká Jaroslav Foldyna“
(rozhovor s J. Foldynou, A. Kramer), Právo, 23.10.2004

Anotační list

Základní údaje:

Dana Svátová

Vztah otázky a odpovědi v politickém interview, Praha,

85 stran

Popis obsahu:

Diplomová práce s názvem *Vztah otázky a odpovědi v politickém interview* si klade za cíl provést všestrannou pragmatickou analýzu dialogických textů otiskovaných v denním seriózním tisku. Tato analýza byla provedena na 43 interview publikovaných v českých denících Právo a Lidové noviny.

U zmíněného typu interview se práce úžeji zabývá problematikou novinářských replik a jejich vlivu na repliky respondenta. Zabývá se četností některých druhů otázek (novinářovy repliky jsou v práci rozděleny na repliky s hlavní otázkou zjišťovací, repliky s hlavní otázkou doplňovací, tvrzení tazatele s předpokládanou odpovědí respondenta a reakce novináře na repliku respondenta), především pak zkoumá interview z hlediska strategií použitých novinářem (zvláště manipulativních) a taktických strategií respondentů (ty jsou v práci rozděleny na obranné, útočné a manipulativní). Práce též zkoumá vztah interview k objektivitě – informační i novinářské, jak je definována v práci. Tato objektivita je v interview převážně zachována.

Na závěr je zařazen návrh konkrétní práce s tištěným politickým interview na střední škole, resp. gymnáziu, která může být realizována v rámci některého z výběrových seminářů nebo jako doplňující látka v předmětu Český jazyk a literatura.

Klíčová slova:

interview, pragmatická analýza, analýza dialogu, replika, komunikační strategie, manipulativní komunikace